

**Міністерство освіти і науки України
Тернопільський національний педагогічний університет імені
Володимира Гнатюка**

**Факультет іноземних мов
Кафедра теорії і практики перекладу**

Кваліфікаційна робота

**МОВНОСТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ КАЛАМБУРУ ТА СПОСОБИ
ЙОГО ВІДТВОРЕННЯ В АНГЛІЙСЬКОМОВНИХ ЖАРТАХ І
ХУДОЖНІХ ТВОРАХ**

**Спеціальність 035 Філологія
Освітня програма «Англійсько-український переклад»**

Здобувача другого (магістерського)
рівня вищої освіти
Мисик Тетяни Василівни

НАУКОВИЙ КЕРІВНИК:
кандидат філологічних наук, доцент
Іванців Орислава Володимирівна

РЕЦЕНЗЕНТ:
кандидат філологічних наук, доцент
Шонь Олена Богданівна

Тернопіль – 2025

ЗМІСТ

ВСТУП	3
 РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ КАЛАМБУРУ У ЛІНГВІСТИЦІ.....	6
1.1. Каламбур як мовне явище: дефініція, класифікація та основні ознаки.....	6
1.2. Лінгвістичні механізми творення каламбуру.....	15
1.3. Функції каламбуру у художньому і гумористичному дискурсах.....	20
Висновки до розділу 1.....	23
 РОЗДІЛ 2. МОВНОСТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ КАЛАМБУРУ В АНГЛІЙСЬКОМОВНИХ ЖАРТАХ ТА ХУДОЖНІХ ТВОРАХ.....	26
2.1. Фонетичні та лексико-семантичні засоби творення каламбуру.....	26
2.2. Структурні особливості каламбуру.....	32
2.3. Стилiстичне навантаження каламбуру у різножанрових текстах.....	36
Висновки до розділу 2.....	42
 РОЗДІЛ 3. ВІДТВОРЕННЯ КАЛАМБУРУ В АНГЛІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ ЖАРТІВ ТА ХУДОЖНЬОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	44
3.1. Способи перекладу каламбуру в англійськомовних жартах.....	44
3.2. Відтворення каламбуру у перекладі роману Т Пратчетта «Колір магії».....	50
3.3. Перекладацькі стратегії відтворення каламбуру у художніх творах та жартах.....	54
Висновки до розділу 3.....	59
 ВИСНОВКИ.....	61
CONCLUSIONS.....	64
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	67

ВСТУП

Каламбур є одним із найпоширеніших і найефективніших засобів гумору, іронії та стилістичного оформлення тексту, зокрема в англійськомовних жартівливих висловах, літературних творах, медіа та повсякденному мовленні. Вивчення мовностилістичних характеристик англійськомовних каламбурів є важливим для розуміння їхнього функціонування на різних рівнях мови, а саме фонетичному, лексичному, семантичному та прагматичному. Це дозволяє глибше розкрити механізми творення комічного ефекту, а також специфіку використання полісемії, омонімії, паронімії та інших мовних явищ у каламбурній грі.

Зокрема, **актуальність** нашого дослідження зумовлена складністю перекладу англійськомовних каламбурів іншими мовами, у яких не завжди є відповідники для прямого перекладу, що ставить перед перекладачами завдання збереження стилістичної цілісності, гумору й культурних особливостей оригіналу. Аналіз мовностилістичних особливостей допомагає розробляти ефективні стратегії перекладу і адаптації каламбурів, що має велике значення для міжмовної комунікації, культурного обміну та популяризації англійськомовної літератури і медіатекстів.

Складність і суперечливість каламбуру поставили низку проблем, які знайшли відображення в роботах таких зарубіжних вчених: Х. Гань, М. Дунель, М. Гіоградзе, А-А. Мохамеда, А. Рашид та інші. В українському науково-критичному контексті каламбур розглянуто в працях В. Панченко, Г. Олефір, О. Пешкової та інших дослідників, які зацентрували увагу на особливостях каламбурів та стратегіях їх перекладу. О. Лазебна, І. Куриленко, Ж. Колоїз, А. Ісакова здійснили детальний аналіз мовностилістичних особливостей каламбурів.

Мета нашого дослідження полягає в окресленні мовностилістичних особливостей каламбурів в англійськомовних жартах і художніх творах та способів їх відтворення в українському перекладі.

Досягнення поставленої мети передбачає реалізацію наступних **завдань**:

- 1) розглянути особливості каламбуру як мовного явища;
- 2) висвітлити механізми творення та функції каламбурів;
- 3) з'ясувати фонетичні та лексико-семантичні засоби творення каламбуру, структурні особливості та стилістичне навантаження каламбуру у різножанрових текстах;
- 4) проаналізувати способи англійсько-українського перекладу каламбуру в жартах та дослідити відтворення каламбуру у перекладі роману Т Пратчетта «Колір магії»;
- 5) окреслити основні перекладацькі стратегії відтворення каламбуру у художніх творах та жартах.

Об'єктом дослідження є каламбур в англійськомовних художніх текстах і жартах та його українські відповідники.

Предметом дослідження є мовностилістичні особливості каламбуру в англійськомовних художніх текстах і жартах та способи його відтворення в українському перекладі.

Матеріал дослідження – роман Т. Праччета «Колір магії» (“The Color of Magic”) та його український переклад Ю. Прокопець, а також англійськомовні жарти.

Методи дослідження – аналіз, синтез (для опису теоретичних відомостей про каламбур); метод структурно-семантичного аналізу (для визначення структурних особливостей каламбуру та лінгвістичних механізмів його творення); метод порівняльного аналізу джерельного і цільового текстів (для зіставлення оригіналу та перекладу каламбурів і з'ясування способів його перекладу).

Наукова новизна дослідження полягає в розширенні вивчення мовностилістичних особливостей каламбурів в англійськомовних художніх творах та жартах. Зокрема, у роботі ґрунтовно опрацьовано способи англійсько-українського перекладу каламбурів у романі Террі Пратчетта «Колір магії» та англійськомовних жартах.

Теоретичне значення визначається тим, що зроблено внесок у дослідження мовностилістичних особливостей каламбурів та способів їх відтворення в англійськомовних жартах та творах засобами української мови.

Практична цінність магістерської роботи полягає у дослідженні мовностилістичних особливостей каламбуру та встановлення особливостей їх реалізації у романі Террі Пратчетта «Колір магії» та англійськомовних жартах. Ця робота може мати практичне значення для викладання теоретичних і спеціальних курсів з стилістики та художнього перекладу. Її результати можуть слугувати основою для написання курсових і кваліфікаційних робіт з відповідних дисциплін.

Апробація результатів дослідження. Результати дослідження представлені в статті на тему «Мовностилістичні особливості каламбуру та способи його відтворення в англійськомовних жартах і художніх творах», опублікованій у Магістерському науковому віснику ТНПУ.

Структура роботи. Структура роботи, сформована відповідно до поставленої мети й завдань, охоплює вступ, три розділи, висновки та список використаних джерел.

У **вступі** окреслено актуальність теми, сформульовано мету, об'єкт і предмет дослідження, визначено методологію та обґрунтовано наукову новизну й значущість магістерської роботи.

Перший розділ присвячений теоретичним засадам дослідження каламбуру й аналізу особливостей їх творення.

У **другому розділі** здійснено аналіз мовностилістичних особливостей каламбуру в англійськомовних жартах та художніх творах.

У **третьому розділі** досліджено способи англійсько-українського перекладу каламбурів у романі Террі Пратчетта «Колір магії» та жартах.

У **висновках** узагальнено результати дослідження, подано основні теоретичні та практичні результати.

Список використаних джерел містить використані літературні та наукові праці.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ КАЛАМБУРУ У ЛІНГВІСТИЦІ

1.1 Каламбур як мовне явище: дефініція, класифікація та основні ознаки

Каламбур – один із численних стилістичних засобів, за допомогою яких створюються експресивно-оцінні мовні одиниці. У науковій літературі подано чимало визначень цього явища, проте найбільш поширеним вважається тлумачення, запропоноване українською дослідницею О. Кравець. На її думку, каламбур являє собою стилістичну фігуру, що вирізняється своєрідною мовною формою: слово вживається в такому контексті, який спонукає до його подвійного тлумачення, відкриваючи два смислових плани і тим самим надаючи висловлюванню несподіваного комічного відтінку [31].

Ще з середини ХХ століття цей стилістичний прийом, відомий також під назвами «гра слів» або «мовна гра», перебуває в полі зору лінгвістів. Незважаючи на інтерес до цього явища як з боку українських, так і зарубіжних науковців, воно досі залишається недостатньо вивченим. Це зумовлює існування певних теоретичних суперечностей і створює труднощі, зокрема під час перекладу таких конструкцій іншими мовами.

Каламбур, як і більшість комічних засобів, базується на несподіваному поєднанні непоєднаних понять або на контрасті між різними значеннями, що стикаються в межах одного вислову. Саме цей контраст, що виникає між обсягом поняття (екстенсіоналом) та його змістом (інтенсіоналом), забезпечує комічний ефект завдяки метонімічним перенесенням. Більше того, експресивність, закладена у багатьох структурах метонімічного характеру, наближає їх до комічного плану, сприяючи створенню гумористичного забарвлення [41, с. 28].

О. Гнедкова подає наступне трактування цього поняття, так: «каламбур – це прийом, заснований на поєднаному баченні двох картин, на їх несподіваному

поєднанні, а за гри слів відбувається поетапна зміна асоціацій, без їх змішування. Різниця в механізмі сприйняття впливає на синтаксичне оформлення розглянутих стилістичних прийомів. У грі слів кожен із планів сприйняття має своє окреме словесне вираження, які сприймаються послідовно» [17, с. 148].

А. Шелех, подібно до О. Гнедкової, трактує каламбур як стилістичний прийом, який будується на поєднанні слів на основі їх співзвучності (омоніми) або багатозначності (полісемічні слова) [55].

Н. Євтушенко, досліджуючи походження каламбуру, зауважує, що походження слова «каламбур» пов'язане із кількома джерелами. Згідно з однією версією, термін походить від імені графа Каланбера або Калемберга з Вестфалії, який жив у часи правління Людовіка XIV. Інша версія пов'язує виникнення цього слова з ім'ям паризького аптекаря Каланбура. Крім того, існує цікава гіпотеза про те, що поняття має італійське коріння й походить від вислову “*salato burlare*”, що у перекладі означає «жартувати пером». У словникових джерелах каламбур трактується як гумористичне використання слова або фрази, що має кілька значень чи звучить подібно до іншого слова, і є синонімом до поняття «гра слів». У функції іменника каламбур позначає дотепне або смішне застосування слова чи вислову, які мають два значення або збігаються у вимові з іншим словом, але розрізняються за змістом. У ролі дієслова (*to pun*) цей термін означає — викликати сміх чи розважати слухача за допомогою гри слів [21, с. 15].

На думку Н. Євтушенко, каламбур як стилістичний прийом має досить широкий спектр вживання – від неформальної розмовної мови до витончених зразків високого стилю. Водночас більшість дослідників підкреслюють, що найтипівішою сферою функціонування каламбуру залишається художній текст [21, с. 16].

Існує гіпотеза, що сам термін може походити від італійського вислову “*fine point*”, що означає «тонка межа».

Визначення каламбуру як прийому, що полягає у поєднанні кількох значень або ідей в межах одного слова чи виразу, виділяє Н. Пушик і зазначає, що найпростішою формою каламбуру є гра одним звуковим елементом, який

викликає кілька значень одночасно. У тих випадках, коли різниця значень не супроводжується розходженням у написанні, каламбур класифікують як омографічний. Дослідник також виділяє кілька типів каламбурів: однозвучні, двозвучні, спунеризми, паліндроми, аббревіатури та злиті каламбури [44, с. 310].

У своєму дослідженні Є. Михайлова та В. Березний наводять наступну дефініцію: «каламбур – це стилістичний зворот, в основі якого лежить використання різних значень одного слова (омонімів), повторів слів та їхніх комбінацій, модифікацій із подібним звучанням (паронімів) й багатозначністю (полісемією) для комічного обігравання ситуації» [35, с. 99].

О. Лазебна, подібно до інших дослідників, робить акцент на багатозначності, на її думку, каламбур можливий завдяки тому, що слово чи вислів здатні викликати кілька різних значень або асоціацій одночасно, або ж тому, що два чи більше слів із подібним або тотожним звучанням можуть бути використані поруч для створення комічного або несподіваного ефекту [33, с. 141].

В. Волошук пропонує класифікацію каламбурів, у межах якої виділяє такі типи: гра значеннями омонімів та багатозначних слів; руйнування сталого значення фразеологізму; використання числових елементів для створення комічного ефекту; навмисне розмивання меж між словами; фонетичне розчленування слова з подальшою його трансформацією; поділ слова на нібито семантично значущі компоненти, які потім видозмінюються для формування нових слів; заміна складових ідіоми співзвучними словами при збереженні її зовнішньої форми; а також заміна компонентів ідіоми словами, що не є співзвучними або навіть відсутні в реальному мовному вжитку [13, с. 76].

Розглянемо погляди науковців на таке мовне явище як «каламбур». Розпочнемо з визначень поданих в існуючих тлумачних словниках. Так, Академічний тлумачний словник української мови подає наступне визначення: «Каламбур – дотеп, в основі якого лежить використання різних значень якогось одного слова або кількох різних слів, схожих за звучанням» [1]. У словнику іншомовних слів за редакцією Мельничука знаходимо таке трактування:

«Каламбур – дотепна гра слів, побудована переважно на гумористично-пародійному використанні різних значень того самого слова» [47]. «Каламбур - зазвичай жартівливе вживання слова таким чином, щоб викликати асоціацію з двома або більше його значеннями або зі значенням іншого слова, подібного за звучанням» [63].

С. Гань у своєму дослідженні каламбурів наводить наступні їх трактування в іноземних словниках. Згідно з “The Webster’s Third International Dictionary”, каламбур — це «гумористичне використання слова таким чином, щоб воно натякало на різні значення або застосування, або використання слів, які мають однакове або майже однакове звучання, але різне значення: гра слів». “Longman Dictionary of Contemporary English” визначає каламбур як «смішне використання слова або фрази, яка має два чи більше значень (що називається полісемією), або слів з однаковим звучанням і написанням, але з різними значеннями (що називається омонімією)». “Collins English Dictionary” визначає каламбур як «використання слів, що мають більше одного значення, або слів з однаковим звучанням, але з різними значеннями, так що те, що ви говорите, має два різних значення і викликає сміх». “The American Heritage Dictionary of the English Language” подає наступне визначення: «гра слів, іноді на різних значеннях одного і того ж слова, а іноді — на подібному або однаковому звучанні різних слів. Також називається паронимазією». “Oxford English Dictionary” визначає каламбур як «використання слова таким чином, щоб натякнути на два чи більше значень або асоціацій, або використання двох чи більше слів з однаковим чи майже однаковим звучанням, але з різними значеннями з метою створення гумористичного ефекту» [60, с. 1212].

Підсумовуючи, С. Гань зазначає, що каламбур – це стилістична фігура, яка полягає в навмисному змішуванні подібних слів або виразів для досягнення риторичного ефекту – гумористичного чи серйозного. Він може ґрунтуватися на передбачуваній еквівалентності кількох подібних слів (омонімія), різних відтінках значення одного слова (полісемія) або на поєднанні буквального і

метафоричного значення. Погані каламбури часто вважаються банальними чи примітивними [60, с. 1214].

З наведених визначень каламбуру можемо виділити їх спільні риси: 1) каламбур – це гра слів, у якій завжди використовують слова, що мають однакове або подібне звучання; 2) каламбур створює певний мовний ефект, передусім гумористичний, оскільки у визначеннях часто зустрічаємо словосполучення: «гумористичне використання слова», «смішне використання слова чи фрази», «використання слів, які змушують людей сміятися», «використання слова з гумористичним ефектом» [60, с. 1214].

За спостереженнями О. Тараненко, у каламбурі автор свідомо створює такий мовний контекст, що дозволяє подвійне тлумачення певного слова чи словосполучення. Каламбур ґрунтується на несподіваному зближенні двох смислових картин, які виникають водночас, тоді як у грі слів асоціативні плани змінюють одне одного послідовно, не змішуючись. Така відмінність у сприйнятті цих стилістичних засобів позначається і на їх синтаксичному оформленні: у грі слів кожне з двох значень має своє власне словесне вираження, що сприймається послідовно [50].

Й. Бадер стверджує, що каламбур – це форма гри слів, яку зазвичай визначають як «свідому комунікативну стратегію або її результат, що використовується з певною семантичною чи прагматичною метою» [58, с. 54].

М. Гіоргадзе зазначає, що каламбур, який також називають паронимазією, є різновидом гри слів, що полягає у навмисному використанні множинності значень слова або співзвучності різних слів задля досягнення комічного чи риторичного ефекту [61, с. 272].

Дослідниця вважає, що каламбур є стилістичною фігурою, яка полягає в навмисному змішуванні подібних за звучанням слів або виразів із риторичною метою — як гумористичною, так і серйозною. Це спосіб використання мовних особливостей, за допомогою яких слово, речення або цілий вислів може набувати двох або більше значень. Тож комічний чи інший ефект, який створюється за

допомогою каламбуру, залежить від неоднозначностей, притаманних словам [61, с. 273].

Сучасні лінгвісти розглядають каламбур (гру слів) як троп, суть якого полягає у вживанні слів, словосполучень або речень у такому лексичному контексті, що спонукає сприймати їх одночасно в двох різних значеннях або смислових планах [25, с. 389].

У свою чергу А. Рашид, розглядаючи визначення каламбурів стверджує, що сучасні тлумачення каламбуру підкреслюють, що його дія поширюється не лише на окремі слова, а й на спосіб вимови всього висловлювання, охоплюючи таким чином прагматичний аспект, зокрема ілокутивні та перлокутивні характеристики його використання. Дослідниця визначає каламбур як гру звуків і вважає, що вона стосується не лише слів, а й цілих речень [67].

Загалом усі дослідники погоджуються, що каламбур є джерелом комічного ефекту завдяки своїй здатності до багатозначності. Водночас можна стверджувати, що всі слова тією чи іншою мірою мають потенціал багатозначності – проте саме контекст визначає актуальне значення слова. А. Рашад наголошує, що відмінність між багатозначністю та каламбуром полягає в тому, що в каламбурі два значення повинні співіснувати одночасно, хоча семантично вони є несумісними в межах конкретного контексту [64].

Унаслідок різних підходів до розуміння каламбуру існують і різноманітні підходи до його класифікації.

Г. Гершун зазначає, що традиційно існує дві основні класифікації каламбурів, що ґрунтуються на різних критеріях. Перша пов'язана з «матеріалом» і «технологією» побудови каламбуру, а друга – з його функціональним призначенням у художній чи публіцистичній літературі. Таким чином, прийнято виокремлювати два підходи до класифікації каламбурів [16, с. 35].

У межах першого підходу використовуються елементи дефініцій, що стосуються «звучання слова», «значення окремих слів чи словосполучень». Відповідно до цього критерію каламбури поділяють на такі групи:

1. побудовані переважно на фонетичній (або фонографічній) основі;
2. засновані переважно на лексичній грі;
3. створені на основі фразеологічних одиниць [16, с. 35].

Лексична гра у каламбурі може базуватися на двох основних типах лексики: загальноповживана лексика та «спеціальні» лексичні групи — терміни, власні імена, аббревіатури, що разом із фразеологічними каламбурами формують три основні розділи лексичних каламбурів [16, с. 35].

Загальнолексичні каламбури включають одиниці, що побудовані на базі слів загального мовного фонду. Гра слів у цій групі спирається на такі явища: полісемія (багатозначність) — створюються найбільш типові лексичні каламбури; омонімія — використовується в ситуаціях, коли між значеннями слова відсутній або втрачений семантичний зв'язок, який автор штучно відновлює чи створює спеціально для конкретного тексту; паронімія або спільнокореневі слова — гра базується на подібності коренів або частин слів; хибна або народна етимологія — каламбур ґрунтується на спотвореному тлумаченні походження слова; осмислення частин слова — лексема свідомо розщеплюється на складові елементи, які інтерпретуються як шарада, або у слово вводяться додаткові склади чи букви для створення нового значення без втрати початкового; інколи слово штучно змінюють (наприклад, додаючи нетипові суфікси), щоб надати йому нових смислових відтінків [16, с. 35].

Як зауважує Г. Гершун, унаслідок таких трансформацій можуть з'являтися своєрідні каламбурні «неологізми», які поєднують у собі кілька значень або семантичних шарів [16, с. 35].

Дослідниця О. Гнедкова зазначає, що каламбур виникає у тих випадках, коли в мовленні свідомо використовуються співзвучні слова або багатозначні одиниці, що дозволяє реципієнту одночасно сприймати як пряме, основне значення вислову, так і приховане, другорядне, яке, з'являючись несподівано, викликає ефект комічного здивування та сміху. Зокрема, суть цього явища полягає в раптовому зіткненні двох, на перший погляд, несумісних смислових планів, реалізованих в єдиній мовній формі. Саме цей ефект неочікуваності

забезпечує каламбуру успішність у сприйнятті, оскільки породжує гру смислів, що залучає увагу адресата. [17, с. 255].

Для більш глибокого та всебічного розуміння природи каламбуру, а також з метою полегшення його теоретичного аналізу, лінгвісти розробили різноманітні класифікаційні підходи до цього явища. Першу спробу систематизувати різновиди каламбурів здійснив німецький мовознавець Л. Райнерс, який виділив чотири основні типи:

1. гра слів, що ґрунтується на багатозначності одного слова;
2. гра слів на основі співзвуччя двох різних слів;
3. гра, в якій частини одного слова співзвучні або схожі з іншим словом;
4. гра слів, що досягається шляхом інверсії елементів вислову [17, с. 256].

О. Гнедкова звертає увагу на горизонтальні та вертикальні каламбури. Горизонтальний передбачає повторне використання багатозначної одиниці у межах тексту, причому щоразу в іншому значенні. Вертикальний каламбур реалізує декілька значень цієї ж одиниці одночасно в межах одного контексту [17, с. 256].

Зокрема, О. Гнедкова виділяє й наступну класифікацію, у які каламбури поділяються на три групи:

1. побудовані на фонетичній подібності;
2. засновані на лексичній двозначності;
3. створені на базі фразеологізмів [17, с. 256].

М. Гіоргадзе подає наступні класифікації каламбурів:

1. Омонімія (ідентичне звучання та написання);
2. Омофонія (ідентичне звучання, але різне написання);
3. Омографія (однакове написання, але різне звучання);
4. Паронімія (незначні відмінності як у звучанні, так і в написанні) [61, с. 271].

Зокрема, М. Гіоргадзе додає три підкатегорії омонімії до класифікації:

1. Лексична омонімія — центральною ознакою є багатозначність окремого слова;

2. Колокаційна омонімія — основою є багатозначність слова у конкретному контексті;
3. Фразова омонімія — центральною ознакою є багатозначність речення або фрази.

На основі наведених класифікацій каламбуру М. Гіоргадзе пропонує нову класифікацію, яка охоплює всі основні типи каламбуру:

1. Лексико-семантичний каламбур;
2. Структурно-синтаксичний каламбур;
3. Структурно-семантичний каламбур [61, с. 273].

К. Лившенко зазначає, що лексичні каламбури, у свою чергу, поділяються на: полісемічні, омонімічні, на основі власних назв та імен та на основі вигаданих слів [34, с. 168].

У свою чергу Н. Савчин виділяє такі типи каламбурів: 1) утворені на фонетичній основі; 2) утворені на лексичній основі; 3) утворені на фразеологічній основі [46, с. 280].

Зокрема, М. Дунель подає таку класифікацію каламбурів, відповідно до його складових: синтагматичний (горизонтальний) каламбур містить дві звукові послідовності, які є фонетично ідентичними, але мають різні значення; парадигматичний каламбур, навпаки, представлений однією поверхневою формою, що має два значення, причому прихований елемент повинен бути розпізнаваним, оскільки він контекстуально пов'язаний або об'єднує окремі мовні одиниці [59].

У «синтагматичному каламбурі з подвійним збереженням» два альтернативні значення послідовно вводяться у поверхневу структуру тексту. Таким чином, елемент гри слів використовується двічі в різних значеннях, які зберігаються завдяки своїй релевантності у світлі навикишнього контексту, утворюючи єдиний синтагматично організований дотепний каламбур [59].

Отже, у результаті проведеного дослідження було встановлено, що каламбур — це складне стилістичне явище, яке ґрунтується на навмисному змішуванні подібних слів через полісемію, омонімію або паронімі. Серед

класифікацій було виділено наступні основні типи каламбурів: омонімічні каламбури, що ґрунтуються на використанні омонімів, які збігаються у звучанні, але мають різні значення; полісемічні каламбури, які побудовані на багатозначності одного слова. паронімічні каламбури, що використовують слова, схожі за звучанням; фразеологічні каламбури, в яких руйнуються сталі мовні звороти та змішані каламбури, що поєднують одразу кілька зазначених вище механізмів для створення більшого комічного ефекту.

1.2 Лінгвістичні механізми творення каламбуру

Творення каламбурів важкий процес, який повинен враховувати різноманітні складові та принципи. Так, Т. Отак зазначає, що процес створення каламбурів керується принципом подібності: вихідне слово має бути максимально збережено (з точки зору сегментної послідовності) у каламбурі. Це робить омофони (англійський приклад: *band–banned*) типом каламбуру вибору, при цьому зв'язки частина-ціле вбудовування (*cap–capture*) та мутації вихідного слова (*pea–bees*) є менш переважними [65].

Зокрема, на думку О. Гнедкової, каламбури можуть базуватися як на ідіоматичній (фразеологічній), так і на омонімічній основі (абсолютній, графічній, фонетичній, лексичній). Проте такий поділ є досить умовним, оскільки каламбур часто належить одразу до кількох категорій: лексичний каламбур може включати фонетичні елементи, а омонімічний — поєднуватися з полісемією тощо. Каламбур виникає тоді, коли співзвучні слова або різні значення одного й того ж слова використовуються так, що реципієнт одночасно сприймає обидва значення вислову, при цьому одне з них несподівано для нього, викликаючи сміх. У своїй праці О. Гнедкова підкреслює, що для успішної реалізації каламбуру обов'язковим є відповідно побудований контекст, особливо якщо каламбур базується на конкретному слові [17, с. 257].

О. Білоус зазначає, що при створенні каламбурів слід враховувати такі їх особливості:

1. схожість або ідентичність звучання голосних (пароніми — слова, близькі за звучанням, але різні за значенням, наприклад, нагода — пригода; та омоніми — слова, що звучать однаково, але мають різне значення, як коса (дівчини) і коса (знаряддя));
2. багатозначність слова (полісемія — наявність у слова кількох пов'язаних значень, що походять від первісного значення);
3. можливість розуміння ідіоматичних виразів як у буквальному, так і переносному значенні;
4. граматична багатозначність [3, с. 37].

У процесі вивчення семантичних характеристик каламбурів, О. Влодова та М. Оленяк зосереджують увагу на механізмах їх формування. Засоби створення каламбурів відрізняються як за своєю структурною організацією, так і за частотністю застосування. Найпоширенішими серед них є омонімія та полісемія. Крім того, слід виділити такі прийоми, як розпад значення фразеологізмів, гра з цифрами, фонетичне членування слів тощо. Кожен із цих механізмів має свої різновиди, особливості вживання різних мовних форм і значень [11, с. 104]. Розгляньмо їх детальніше.

Полісемія, тобто здатність слова набувати кількох лексичних значень залежно від контексту, є одним із найчастіше застосовуваних засобів у створенні каламбурів. Це пов'язано з її властивістю забезпечувати економію мовних ресурсів. Щодо зазначеного О. Влодова та М. Оленяк зауважують, що «з огляду на функціонування полісемантів найбільш придатними для формування каламбурної опозиції є лексичні одиниці зі схожими планами вираження, протиставлені за певними семантичними ознаками» [11, с. 104].

У свою чергу, омонімія, що ґрунтується на протиставленні слів із однаковою звуковою формою, але різним змістом, також широко застосовується для творення каламбурів. За спостереженням О. Влодової та М. Оленяк, «омонімія встановлює між словами виключно звукову та графічну подібність без смислових зв'язків, тож зіткнення омонімів завжди має елемент несподіванки, що надає більше стилістичних можливостей для гри» [11, с. 105]. Дослідниці

наводять наступні різновиди омонімії, що слугують засобами реалізації мовної гри: 1) морфологічна; 2) лексична; 3) синтаксична [11, с. 105].

Зокрема, О. Влагова та М. Оленяк вказують й на існування у лінгвістиці таких механізмів творення каламбурів як пароніми (окремий різновид омонімії), енантіосеманти, омоантоніми, десемантизація лексем і стилізація, котекстуалізація [11, с. 105].

Г. Олефір зазначає, що каламбур складається з двох основних компонентів, кожен із яких може бути як окремим словом, так і словосполученням. Перший із них виконує роль лексичної бази каламбуру, своєрідної опори, що ініціює мовну гру. Цей елемент відповідає чинним нормам орфографії, орфоепії та лексичного узусу, виступаючи темою каламбуру. Другий компонент, так зване слово-перевертень, має результируючий характер і є кульмінаційною точкою гри слів. Саме через введення цього елемента в мовлення та його співвіднесення з опорним словом створюється комічний ефект, реалізується механізм мовної гри, що нерідко супроводжується авторськими новотвореннями [37, с. 1].

Створення каламбурів не можливе без врахування їх структурних показників. О. Гнедкова зазначає, що всі каламбури складаються з двох частин: перша – початковий текст, у якому мовник подає певний набір мовних одиниць, а слухач має здогадатися про другу – комічний зміст цього тексту [18, с. 148]. Згодом виникла теорія, що каламбур складається з двох основних елементів: ядра та контексту. Ядро – це два компоненти, які мають однакову або схожу фонетичну чи графічну форму, але різні значення; контекст – це середовище, яке створює умови для реалізації цих компонентів ядра. Перший, опорний (стимулюючий) елемент подвійної конструкції є лексичною основою, що визначає певні орфоепічні чи слововживальні норми, необхідні для подальшої словесної гри. Другий компонент (базисний) є завершальною частиною каламбуру. Лише після його реалізації відбувається ментальне зіставлення з опорним стимулом, що й породжує комічний ефект. Таким чином, суть каламбуру полягає в несподіваному поєднанні двох несумісних значень в одній графічній формі, а успіх каламбуру забезпечує ефект несподіванки. Реципієнт

сприймає одразу два значення, з яких одне є несподіваним. Для глибшого розуміння сутності каламбуру та зручності його детального дослідження вчені виокремили різні типи цього мовного явища [18, с. 148].

Зокрема, при створенні каламбурів слід враховувати неоднозначність, яка є основною умовою виникнення каламбуру, проте не кожне багатозначне слово є каламбуром.

М. Гіоргадзе вважає, що лінгвістична невизначеність найчастіше створюється за допомогою неоднозначних елементів – лексичних, граматичних або синтаксичних. Лексична неоднозначність стосується того, що слово або фраза мають кілька значень у межах мови, до якої вони належать. Семантична неоднозначність виникає, коли речення містить слово або фразу з більш ніж одним значенням. Синтаксична неоднозначність виникає тоді, коли структура речення допускає два (або більше) можливих тлумачення [61]. Відповідно створення каламбуру вимагає не лише знання й розуміння його складових, а й творчого підходу.

Варто зауважити, що каламбур повинен створювати дві логічні інтерпретації, які можна повторно осмислити й оцінити після того, як обидва значення та способи інтерпретації каламбуру стали очевидними та були зіставлені. Такий тип каламбуру має кілька варіантів реалізації, які відрізняються не лише поверхневою структурою, а й залученими когнітивними процесами [61].

О. Тимчук зауважує, що творення каламбурів проявляється у різних формах: як перетворення вже існуючого слова, створення нового слова на основі двох (рідше кількох) слів або навпаки — утворення кількох слів із одного. Це відбувається через такі мовні процеси:

1. аналогія — утворення нового слова шляхом переосмислення і відповідного переформування за зразком іншого слова;
2. контамінація — поєднання двох слів в одне;
3. творення римованих слів;
4. скорочення слів;
5. розчленування слова;

6. жартівливе утворення псевдоабревіатур [52, с. 63].

В. Падалко зазначає, що основою творення каламбурів є зіткнення, поєднання або взаємодія двох смислових рівнів у межах одного чи кількох слів, словосполучень або речень, які мають подібне або однакове звучання чи написання. Саме тому омоніми та пароніми є найпридатнішими одиницями для створення такого типу мовної гри. [38, с. 75].

М. Шатова та В. Беля стверджують, що саме контекст відіграє ключову роль у реалізації каламбуру, оскільки саме в певному контекстуальному оточенні розкривається його прагматичне призначення — найчастіше гумористичне, сатиричне чи саркастичне [53, с. 295].

На думку О. Панченко, основою для створення каламбурів часто стають омофони — слова, що збігаються у вимові (а іноді й у написанні), проте відрізняються за змістом. Зазвичай каламбури виконують роль жарту, хоча це не є їхньою єдиною функцією; інколи навіть ненавмисне вживання таких слів може викликати враження гри слів, через що до вислову додають застереження «без гри слів» [39, с. 94].

Отже, творення каламбурів є складним лінгвістичним процесом, що базується на поєднанні двох або більше значень. Основним принципом є збереження максимальної подібності між вихідним словом і каламбуром, що здебільшого реалізується через омонімію, полісемію, паронімію. Каламбури зазвичай містять два основні компоненти: опорне слово (ядро) і слово-перевертень, які у контексті створюють комічний ефект через несподіване поєднання значень. Відповідно для створення каламбуру необхідно враховувати лексичну, семантичну та синтаксичну неоднозначність, що забезпечує двозначність та багатозначність вислову. Зокрема, процес творення каламбуру передбачає застосування таких мовних явищ як контамінація, аналогія, розчленування слова, скорочення лексем і створення псевдоабревіатур, що дають змогу максимально реалізувати комічний ефект.

На нашу думку, ключовим у творенні каламбурів виступає контекст, адже саме він визначає його прагматичне значення та комічний ефект. Успішна

реалізація каламбуру передбачає одночасне сприйняття реципієнтом двох смислових рівнів, з яких один є несподіваним, що і забезпечує гумористичну функцію.

1. 3 Функції каламбуру у художньому і гумористичному дискурсах

У текстах різних жанрів каламбур виконує різні функції. Н. Євтушенко зазначає, що в гумористичних оповіданнях каламбур може слугувати виключно засобом розваги, бути нейтральним за змістом або ж набувати критичного характеру. Зокрема, на думку, дослідниці каламбур може функціонувати як засіб маскування змісту чи підкреслювати взаємозв'язок композиційної функції з іншою важливою – смислоутворюючою, яка бере участь у формуванні загального змісту тексту. Окрім того, каламбур може виконувати ідейно-тематичну функцію, оскільки доречне його використання у художньому тексті часто сприяє розкриттю авторського задуму [21, с. 15]. Серед інших функцій, які відзначає Н. Євтушенко, є ілюстративна, естетична (гедоністична), а у сфері розмовного мовлення провідною є розважальна (релаксаційна) функція каламбуру [21, с. 15].

Зокрема, Н. Євтушенко звертає увагу й на той факт, що паронімічна атракція є одним із найпоширеніших прийомів створення ефекту каламбурності. Відповідно у гумористичних текстах каламбур виконує також такі функції: розважальну, фатичну, регулятивну, перемикальну, атрактивну, мовотворчу, критичну та інші [21, с. 15].

Е. А. Абу-аль-Касім Мохамед, досліджуючи каламбур, виділяє наступні його функції:

- а) Лінгвістична функція. Каламбур може надихати на важливі дії або слугувати рушієм наративу. Він також може стати інструментом пізнання.
- б) Поетична функція. Каламбур має справу з чимось фундаментально поетичним у мові, оскільки поезію характеризує те, що вона є неспроможною до перекладу: у поезії словесні рівняння стають конструктивним принципом тексту.

Синтаксичні та морфологічні категорії, корені та афікси, фонemi та їхні компоненти (диференційні ознаки) – коротко кажучи, будь-які складові мовного коду — зіставляються, протиставляються, поєднуються за принципом подібності та контрасту й набувають власного автономного значення. Фонемна схожість сприймається як семантичний зв'язок. Каламбур, або, якщо вжити більш ученого й, можливо, точнішого терміна – парономазія, панує у світі поетичного мистецтва, і незалежно від того, абсолютною чи обмеженою є його влада, поезія за своєю природою є непридатною до перекладу».

в) Привертання уваги. Е. А. Абу-аль-Касім Мохамед розглядає каламбур із широкої перспективи, демонструючи часте використання різноманітних творчих технік, до яких належать змішані форми, фонетичне написання та фонетичне спотворення, парономазія, подвійні значення та перестановки. Досліджуючи роботи вчених щодо функції каламбуру як засобу привертання уваги, Е. А. Абу-аль-Касім Мохамед стверджує, що цей термін виступає своєрідною «парасолькою», що охоплює й інші комунікативні функції. Функцію каламбуру – привертання уваги – використовують у таких сферах: заголовки та назви місць, персонажів, організацій та інше [64].

К. Асмус та Ю. Бондаренко описують таку функцію каламбуру як створення комічного ефекту й привернення уваги читача до конкретного моменту в тексті. Його сенс часто ґрунтується на історичних та соціальних чинниках [2].

Зокрема, каламбур у художньому творі виконує не лише свою основну комічну функцію, а й може мати важливе композиційне значення, допомагаючи розвитку сюжету, наприклад, переводячи серйозну тему в жартівливу площину. Крім того, часто повторюваний каламбур може стати лейтмотивом, формуючи смислову основу твору або сприяючи створенню мовного образу персонажа. Важливим елементом ефективності каламбуру є ефект несподіванки, який виникає завдяки непередбачуваності певного мовного елемента. Кожна наступна частина вислову сприймається як логічне продовження попередньої, водночас у свідомості слухача активуються два значення, одне з яких виявляється

несподіваним. У коротких оповіданнях каламбури найчастіше базуються на багатозначних словах, де поєднуються однакова звукова форма з різними значеннями та семантична суперечність між цими значеннями [13, с. 77].

Л. Чжен зазначає, що каламбур є особливим мовним засобом, який завдяки прагматичності та виразності, мова каламбурів користується популярністю не лише серед письменників, а й серед широкого загалу. Каламбури додають легкості серйозним літературним творам, роблять тексти легко запам'ятовуваними та приносять усмішку в повсякденне життя [72, с. 425].

Дослідник виділяє такі функції каламбурів, як: 1) привернення уваги реципієнта: використання каламбурів у значно підвищує ефективність привернення уваги й запам'ятовуваності. Оскільки розуміння каламбуру подібне до розгадування загадки, воно потребує тривалого процесу осмислення – саме це утримує увагу читача на певний час. Щойно людина розгадає сенс, вона, як правило, добре це запам'ятовує. 2) Передавання інформації, ідеї. Саме ця функція, на думку, Л. Чжена забезпечує розважальний настрій спілкування [72, с. 425].

У літературі каламбури зазвичай розглядають як інструмент створення комічного ефекту завдяки їхній легкості та дотепності. Проте їхня роль не обмежується лише цим: каламбури також можуть виконувати функцію генерації гумору, демонструвати майстерність володіння мовою, привертати увагу читача, підкреслювати певні явища або висміювати суспільні реалії. А. Ісакова описує кілька функцій каламбурів: мотиваційну чи дидактичну – як засіб підвищення інтересу та уваги; інструмент покращення запам'ятовування висловлювань; а також спосіб переконання аудиторії [24, с. 52].

У свою чергу А. Булгакова, виділяє наступні аспекти функціонування каламбурів у сучасному англійськомовному молодіжному дискурсі:

1. Посилення образності та полегшення запам'ятовування інформації завдяки схожості звучання слів і свідомому поєднанню несумісних понять або дій.
2. Збагачення мовлення і демонстрація дотепності мовця.

3. Жартівливе переосмислення значення висловлювань. [10, с. 120]

А. Галас зауважує, що типово основною функцією гри слів вважають створення комічного ефекту. Проте в межах художнього тексту вона може виконувати й багато інших, менш традиційних ролей. До них належать: побудова структури тексту; алюзійна; асоціативна; іронічна; створення атмосфери абсурду; інтелектуальна гра з читачем; характеристика персонажа; оціночна або тенденційна функція; вияв прихованої присутності автора або натяк на певного персонажа; передача психоемоційного стану героя; декоративно-орнаментальна; а також формування ритміко-звукової організації тексту [15, с. 102].

Отже, каламбур є багатфункціональним явищем, яке може виконувати різноманітні функції як розважальну, так і ідейно-тематичну. У гумористичних текстах він здебільшого слугує засобом створення комічного ефекту та маскування смислу. У художніх текстах каламбур часто має композиційне значення, сприяє розвитку сюжету, формує мовний образ персонажа. Зокрема, ще однією функцією каламбуру є привернення уваги читача чи слухача, а також полегшення запам'ятовування інформації через свою багатозначність та дотепність.

Загалом каламбур виконує як традиційні, так і нетрадиційні функції: побудову структури тексту, алюзійну, іронічну, асоціативну, декоративно-орнаментальну, а також передає психоемоційний стан персонажів і висвітлює авторську позицію.

Висновки до розділу 1

Відповідно до проаналізованого теоретичного матеріалу, можемо зробити наступні висновки:

1. Каламбур – це складний стилістичний елемент, в основі якого поєднання близьких за звучанням або написанням слів з використанням полісемії, омонімії чи паронімії. У процесі аналізу різноманітних класифікацій були виділені основні різновиди каламбурів: омонімічні – засновані на застосуванні омонімів,

які однаково звучать, але мають різне значення; полісемічні – побудовані на багатозначності окремого слова; паронімічні, що використовують слова зі схожим звучанням; фразеологічні, які порушують усталені мовні звороти; а також змішані каламбури, що комбінують кілька описаних механізмів для посилення гумористичного ефекту.

2. Творення каламбурів є комплексним лінгвістичним процесом, який ґрунтується на поєднанні двох і більше значень у межах одного виразу. Основним принципом цього процесу є максимальна схожість між базовим словом та його каламбурним варіантом, що зазвичай реалізується через омонімію, полісемію або паронімію. Каламбури, як правило, складаються з двох ключових елементів: опорного (ядрового) слова та слова-перевертня, які в контексті створюють комічний ефект через несподіване поєднання смислів. Для успішного створення каламбуру необхідно враховувати лексичну, семантичну й синтаксичну неоднозначність, що забезпечує багатозначність і двозначність вислову. Зокрема, процес його творення передбачає використання таких мовних явищ, як контамінація, аналогія, розчленування слів, скорочення лексем і створення псевдоаббревіатур, які максимально посилюють гумористичний вплив. Вважаємо, що ключовою складовою створення каламбурів є контекст, адже саме він визначає прагматичне значення й комічний ефект. Успішність каламбурного вислову полягає у здатності адресата одночасно сприймати два рівні смислів, один із яких є несподіваним і викликає гумор.

3. Каламбур є багатофункціональним стилістичним інструментом, який здатен виконувати різні функції – від розважальної до ідейно-тематичної. У гумористичних текстах він здебільшого виступає засобом створення комічності та маскуванню сенсу. У художніх творах каламбур часто набуває композиційного значення, сприяє розвитку сюжету і формуванню мовного образу персонажа. Серед інших функцій виділяємо також привертання уваги реципієнта, а також полегшення запам'ятовування інформації через творче втілення багатозначності й дотепності.

Зокрема, каламбур виконує як традиційні, так і нетрадиційні функції, до яких належать побудова текстової структури, алюзійна, іронічна, асоціативна, декоративно-орнаментальна функції, а також передача психоемоційного стану героїв і відображення позиції автора.

Каламбур як мовне багатокomпонентне явище потребує особливої уваги не лише під час створення, а й під час аналізу чи перекладу.

РОЗДІЛ 2

МОВНОСТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ КАЛАМБУРУ В АНГЛІЙСЬКОМОВНИХ ЖАРТАХ ТА ХУДОЖНІХ ТВОРАХ

2.1. Фонетичні та лексико-семантичні засоби творення каламбуру

Перш за все зауважмо, що визначальною рисою фонетичних каламбурів є специфічне звукове оформлення висловлювання. У більшості випадків такі каламбури ґрунтуються на омонімії, зокрема на омофонах — словах, які мають однакове звучання, проте різне написання та семантику.

Перша група включає каламбури, засновані на звуковій грі з власними назвами: іменами персонажів, назвами відомих місць, пам'яток або об'єктів культурного значення. Їх суть полягає в тому, що власна назва у певному контексті співзвучна із загальною назвою або словосполученням, що викликає комічний ефект. Друга група об'єднує каламбури, побудовані на подібному звучанні слів, що належать до категорії загальних назв. Характерною рисою цього різновиду є використання у висловлюванні двох слів, схожих за фонетичним оформленням, які належать до загальноновживаної лексики, що також сприяє створенню гри смислів та комічності ситуації.

Оскільки каламбури найбільше реалізуються в мові художньої літератури, нами виділено наступні приклади фонетичних каламбурів другої групи на матеріалі роману «Колір магії» Т. Праччета.

Письменник часто звертається до двомовності своїх персонажів, а тому неодноразово акцентує увагу на фонетичному непорозумінні, в чому й простежуємо каламбурну комічність, наприклад: “**Fut?**” — “**Food**” [67, с. 6]. У цьому діалозі виникає гра звучання, коли іноземець (Twoflower) намагається повторити слово “food”, але вимовляє його як “fut”, що створює комічний ефект завдяки неправильному відтворенню англійської лексеми. Відносимо цей каламбур до фонетичних, який ґрунтується на мовній інтерференції — неправильній артикуляції слова, що змінює його сприйняття слухачем.

Подібну гру слів на фонетичному рівні простежуємо й у фрагменті: “*A **wenegad wiffard** and **tome** fort of clerk,*” said Offler the Crocodile God, hindered as usual by his tusks. “*Well, **weally!***” [67, с.27]. У цьому реченні спотворена вимова Крокодила Offler'a, який через свої ікла не може повноцінно вимовляти звуки й замінює їх типу [r] = [w], що створює комічний ефект. Так виникає “*wenegad wiffard*” замість “*renegade wizard*” чи, наприклад, “*tome fort of clerk*” замість “*some sort of clerk*” - у цьому уривку замість “*some*” вживається “*tome*”, “*fort*” (фортеця) замість “*sort*” (вид) в результаті маємо «книжкова фортеця писара» замість «якийсь писар», що через фонетичну плутанину створює двозначність, притаманну каламбурі. Кінцівка фрази “*Well, weally!*” замість “*Well, really!*” закріплює комічний ефект викривленої вимови.

Лексико-семантичні каламбури є більш поширеним явищем в англійськомовній художній літературі. Так, їх простежуємо у наступних фрагментах.

У фрагменті: “*This looks like a delightful place. A genuine Morporkean tavern. I've heard so much about them, you know. All these **quaint** old beams. And so reasonable, too.*” [67, с.6] простежуємо каламбур у значеннях слова “*quaint*”. Для персонажа Twoflower слово “*quaint*” має позитивне, туристично-романтичне забарвлення. Він очікує побачити «затишний старовинний заклад», як це подають у туристичних буклетах: зі старими балками, духом історії, автентикою. Для Рінсвінда це слово викликає зовсім інші асоціації. Він намагається знайти відповідник у своїй мові й у результаті відтворює його як “*that pleasant oddity of design found in the little coral houses of the sponge-eating pigmies on the Orohai peninsular*”, тобто «приємна дивакуватість дизайну, яку можна знайти в маленьких коралових будиночках пігмеїв, що харчуються губками, на півострові Орохай», що абсолютно не відповідає реальності моторошної, брудної та небезпечної таверни Broken Drum, де вони знаходяться. Відповідно цей семантичний каламбур, побудований на зіткненні двох концептуальних площин значення одного і того ж слова: туристичної та реальної. Це непорозуміння

створює комічність ситуації, де слово викликає в героїв абсолютно різні уявлення.

У фрагменті *“And then She sent them bouncing across the table. A six. A three. A five. Something was happening to the five... came down a seven.”* [67, с.27] простежуємо каламбурну гру зі значенням і логікою: гральний кубик із 6 гранями не може показати сім, але тут *“die flipped onto a point, spun gently and came down a seven.”*, відповідно відбувається гра з семантикою через порушення очікуваної логіки для створення комічного ефекту.

Зокрема, лексико-семантичний каламбур виділяємо й у фрагменті: *“sausage — not to have a sausage”* [67, с. 6]. У цьому фрагменті каламбур побудований на грі зі значенням британської ідіоми *“not to have a sausage”*, тобто «нічого не мати» у її поєднанні з продуктом *“sausage”* - ковбаса, відповідно простежуємо двозначність, яка й утворює цей каламбур.

Простежуємо й творення каламбурів на основі багатозначності та омонімії. Саме багатозначні слова відіграють ключову роль у формуванні каламбуру, у межах якого відбувається навмисне поєднання в одному контексті двох значень одного слова або фонетичної подібності різних слів з метою створення комічного ефекту. Каламбур зазвичай виникає в гумористичних або сатиричних ситуаціях і має стилістичну багатошаровість: його зовнішній рівень створює жарт або комічну ситуацію, а внутрішній — виконує функцію розвитку сюжету чи відображення авторського ставлення до персонажів [22]. Наприклад, у Т. Прачетта зустрічаємо гру слів на подвійності значень лексеми *“harness”* як іменника (придаток, шлея) і дієслова (приручати, приборкувати). Rincewind жартує, що не мав на увазі не «шлею», а приборкати блискавку. Відповідно маємо семантичний каламбур, що побудований на омонімії.

Зокрема, на основі багатозначності побудований каламбур: *“You could die of terror” — “Won’t work,” said Rincewind smugly* [67, с. 86]. Так, Ринсвінд іронізує, оскільки страх більше не має над ним влади, тож «померти від страху» не вийде.

Наступний виділений нами лексико-семантичний каламбур: “**Hydrophobes** on their seaskimming lenses crashed screaming into the waves” [67, с. 86]. Так, *hydrophobes* буквально означає людей, які бояться води (грецьке *hydro-* + *phobos*). Але тут вони летять над морем на магічних лінзах — тобто бояться води, але водночас працюють серед неї.

У каламбурі “*My name is immaterial.*” — “*That’s a pretty name,*” said Rincewind [67, с. 87] — слово “*immaterial*” означає «не має значення», «неважливо». Але Ринсвінд сприймає його як ім’я, буквально *Имматериал*, і коментує, що це гарне ім’я. Відповідно простежуємо двозначності й семантичне непорозуміння, на основі яких побудований каламбур.

На основі міжмовної омонімії побудований каламбур: “*What’s a canard?*” — “*I think it’s a kind of duck,*” said Rincewind. [67, с. 87]. Так, слово *canard* у французькій мові має значення *качка*, але в англійській (в запозиченому значенні) — *неправда, вигадка*. Діалог іронізує над тим, що Туфлауер і Ринсвінд буквально сприймають слово як назву качки, тоді як персонаж мав на увазі брехню.

У реченні “*So you **bleed** gold, do you?*” [67, с. 24] простежуємо семантичний каламбур побудований на двозначності лексеми “*bleed*” (кровоточити), тут сприймаємо її як «стікати золотом», що є образним й водночас реальним явищем.

Зокрема, лексико-семантичний каламбур виділяємо у фрагменті: “*One reason for this was, of course, that since he had been dead for three months **his eyes were in any case not in the best of condition***” [67, с. 44]. Цей каламбур побудований на багатозначності — «очі не в найкращому стані», бо він мертвий.

Каламбур може будуватися не лише на очевидній параномазії, наявній у тексті, а й шляхом підстановки в контекст неочікуваної, незвичної мовної одиниці замість передбачуваної [20, с. 67]. Наприклад, “*Her father did not bother to watch her go. One reason for this was, of course, that since he had been dead for three months **his eyes were in any case not in the best of condition***” [67, с. 44] — каламбур побудований на контрасті між переносним і буквальною значенням.

Автор спершу створює певну метафоричність змісту “*his eyes were in any case not in the best of condition*”, а потім переводить його у буквальний контекст (він мертвий, тому фізично не може дивитись). Відповідно маємо семантичний каламбур, в основі якого двозначність.

Лексико-семантичний каламбур, побудований на зіткненні буквального і переносного значення слова “dead” наявний в уривку: “*Twoflower said hurriedly, “You keep saying you’re **dead**... ”Well?” Well, **the dead**, er, they, you know, **don’t talk much**. As a rule*” [67, с. 55].

У романі «Колір магії» є й каламбури, побудовані на фразеологічних зворотах чи ідіомах. У них фразеологізм побутує в двох значеннях в межах одного контексту. Основними ознаками виділених нами фразеологізмів в каламбурах є: 1) їх здатність сприйматися двозначно; 2) створення комічного ефекту, що здебільшого виникає завдяки елементу несподіваної семантики.

Так, виділений нами каламбур побудований на двозначності ідіоми “*joining the gods*”: “*Gorrin atop Small Gods temple would soon **be joining those little deities in the multifold dimensions of Beyond***” [67, с. 6] Автор вказує, що Горрін незабаром він «приєднається до богів» у потойбіччі, тобто буде вбитий. Створення іронії та передача натяку на неминучу загибель персонажа у завуальованій двозначній формі є каламбуром.

“*Turn without haste,*” said a voice like black silk. “*Or **kiss your kidneys goodbye***.” [67, с. 15] – у цьому фрагменті простежуємо ідіому “*kiss your kidneys goodbye*”, що вказує на загрозу, смерть чи каліцтво. Типовий приклад подвійного сенсу у каламбурі, де буквально й іронічно висловлена загроза.

“*It was in a very real sense, **a dead weight***.”. Типово ідіома “*dead weight*” [67, с. 20] (мертва вага) вказує на щось важке і нерухоме, а в контексті цього каламбуру валіза справді важка й містить мертвого злодія. Каламбур побудований на семантиці ідіоми, що сприймається у прямому значенні й створює стилістичний та певною мірою комічний ефект.

Зокрема, каламбур наявний у репліці Ринсвінда: “*And after that I’ll get a job **juggling snowballs through Hell***” [67, с. 11]. Калабур тут реалізується через ідіому

“*juggling snowballs through Hell*”, що створює комічний ефект через логічну несумісність та абсурдність ситуації. Відповідно у цій грі слів відбувається переосмислення фразеологізму через перебільшення й стилістичну гру.

Каламбур на основі фразеологізму простежуємо в уривку: “*I was supposed to take you in dead,*” *muttered Kasdra sullenly. “Alive will do,” said Rincewind. “If we’re talking about anyone being dead, remember whose sword is in which hand.”* [67, с.47] Відповідно каламбур виникає через двозначність ідіоми «take you in dead» та іронічну гру зі смертю та життям, яка контрастує з реальною загрозою.

У реченні “*didn’t shed much light, but it did give the darkness a shape*” наявний каламбур на основі ідіоми “*shed light*”: буквально у значенні «давати світло», а переносно – «прояснювати щось», «робити щось зрозумілішим». Проте тут ця ідіома допомагає побачити контури темряви, що створює парадоксальний з легкою комічністю ефект каламбуру.

Отже, найпоширенішими, за нашими спостереженнями, є семантичні та фонетичні каламбури, що ґрунтуються на багатозначності, омонімії, мовній інтерференції та викривленій вимові. Фонетичні каламбури здебільшого реалізуються через гру звуків, зокрема через омофони або спотворення мовлення персонажів, що дає змогу авторові втілити двомовність та мовні бар’єри в образах персонажів. Семантичні каламбури базуються на грі значень одного слова або протиставленні буквального і переносного тлумачення, створюючи парадокс чи комічне непорозуміння.

Зокрема, нами виділено й групу фразеологічних каламбурів, які виникають унаслідок переосмислення ідіом, що сприймаються в нетиповому для них значенні.

2. 2 Структурні особливості каламбуру

Перш за все зауважмо, що каламбур складається з двох основних компонентів: першою є лексична база (ядро), що запускає гру слів, а другою – завершальний елемент, який розкриває подвійний смисл і створює комічний або стилістичний ефект.

Зокрема, структуру каламбуру складає й інформаційний компонент, який включає чотири основні складові [25, с. 20]:

а) Предметно-логічна складова — відповідає за передачу теми або смислового ядра гри слів, забезпечуючи її змістову основу та логічну завершеність.

б) Експресивно-стилістична складова — посилює інформаційний вплив за рахунок використання емоційно-оцінних відтінків, надаючи висловленню виразності та індивідуального стилістичного забарвлення.

в) Асоціативно-образна складова — створює додаткові смислові шари через активацію образних і асоціативних зв'язків. Наприклад, каламбур як одна з найтиповіших форм мовної гри [25, с. 23] є амбівалентним явищем, що поєднує в собі два різні смислові плани.

г) Функціональний компонент — відображає авторське ставлення до предмета висловлювання та визначає характер мовного оформлення думки відповідно до комунікативного наміру [25, с. 23].

Розгляньмо структуру каламбуру та його інформаційну складову на конкретних прикладах. Так, у фразі “*What I'd really like is **to be a ploughshare**. I don't know what that is, but it sounds like an existence with some point to it.*”[67, с.41] Ядром виступає слово “*ploughshare*” — леміш, частина плуга з гострим краєм, яка ріже землю. Воно є основою для гри слів через можливість подвійної інтерпретації: Завершальний елемент — “*but it sounds like an existence with some point to it*” розкриває подвійний сенс і створює комічний ефект. Предметно-логічна складова втілює ідею пошуку сенсу існування. Експресивно-стилістична містить відтінок м'якої іронії, внутрішнього суму, замаскованого під гру слів. Асоціативно-образна включає образ лемеша як інструмента з «точкою»

поєднується з образом «сенсу життя». Функціональна — репліка демонструє внутрішній психологічний стан персонажа через парадоксальне поєднання серйозного бажання і каламбуру.

У наступному каламбурі: *“This looks like a delightful place. A genuine Morporkean tavern. I’ve heard so much about them, you know. All these quaint **old beams**. And so reasonable, too.”* [67, с.7]. Ядром каламбуру є фраза *“quaint old beams”*, яка має подвійне значення: буквальне — старі дерев’яні балки, архітектурна деталь таверни; переносне (іронічне) — слово *“beams”* може також означати «усмішки» або «промені щастя». Завершальний елемент — *“And so reasonable, too”* — надає вислову абсурдно-логічне завершення, посилюючи комічний ефект через невідповідність між зовнішнім виглядом таверни і її, ймовірно, сумнівною репутацією. Предметно-логічна складова полягає в оцінці таверни як привабливого місця. Експресивно-стилістична включає іронічна тональність, зокрема в поєднанні *“delightful”* і *“reasonable”*. Асоціативно-образна — виникає образ туриста, що з ентузіазмом приймає небезпечне за «автентичне», активується культурний стереотип про наївних мандрівників. Функціональна: у репліці створюється сатиричний ефект, спрямований на показ контрасту між очікуванням і дійсністю.

У каламбурі: *“I was supposed **to take you in dead**,” muttered Kasdra sullenly. “Alive will do,” said Rincewind. “If we’re talking about anyone being dead, remember whose sword is in which hand.”* [67, с. 47]. ядром виступає фраза *“take you in dead”*, яка є стійким виразом, що вживається у значенні виконання наказу знешкодити або затримати злочинця мертвим. Завершальним елементом є репліка Рінсвінда, яка змінює контекст вислову — він грає на буквальному значенні фрази, акцентуючи увагу на тому, що саме він тримає меч. Таким чином створюється подвійний смисл: загроза стає взаємною, і це породжує комічний ефект. Предметно-логічна складова реалізується через протиставлення мертвого та живого як умов захоплення.

Експресивно-стилістична виявляється у саркастичній інтонації репліки Рінсвінда, яка надає емоційно-оцінного забарвлення. Асоціативно-образна

формується на основі каламбуру з усталеною фразою та її буквальним тлумаченням. Функціональний компонент — іронічне ставлення персонажа до загрози, що проявляється через мовну гру, знижує напругу й демонструє його типову реакцію на небезпеку.

У каламбурі *“Gorrin atop Small Gods temple would soon be joining those little deities in the multifold dimensions of Beyond. One reason for this was, of course, that since he had been dead for three months his eyes were in any **case not in the best of condition**[67, с. 6]”*. Ядром є вираз *“his eyes were not in the best of condition”*, який зазвичай описує поганий зір. Завершальним елементом є абсурдність поєднання цієї буденної фрази з тим фактом, що персонаж давно мертвий. Це створює комічний контраст між клінічною смертю та буденним твердженням про фізичний стан. Предметно-логічна складова містить повідомлення про смерть персонажа. Експресивно-стилістична включає гумор, що виникає через недоречну буденність вислову. Асоціативно-образна полягає у зіставленні світу мертвих і живих через іронічну деталізацію. Функціональна — автор іронізує над традиційною манерою опису подій, навмисно знижуючи пафос оповіді.

У наступному прикладі каламбуру: *“A **wenegad** wiffard and **tome** fort of clerk,” said Offler the Crocodile God, hindered as usual by his tusks. “Well, **weally!**” [67, с. 27]”* Ядром є фрази зі спотвореною артикуляцією: *“wenegad wiffard”* замість *“renegade wizard”* і *“tome fort of clerk”* замість *“some sort of clerk”*. Завершальним елементом постає звукова гра мовлення персонажа, у якій реалізується комізм. Предметно-логічна складова містить оцінку мовлення персонажа. Експресивно-стилістична полягає у кумедному фонетичному оформленні репліки. Асоціативно-образна — образ божества з дефектом мовлення створює яскраву стилістичну і культурну асоціацію. Функціональна реалізується через підкреслення індивідуальності персонажа.

У наведених прикладах простежується характерна для стилю Террі Пратчетта гра слів, що реалізується через семантичні каламбури, метафори та антропоморфізацію, які створюють комічний ефект, порушуючи очікування читача. Каламбури будуються за класичною моделлю, що включає лексичну базу

(ядро), завершальний елемент, а також розгорнуту інформаційну структуру з предметно-логічною, експресивно-стилістичною, асоціативно-образною та функціональною складовими.

У каламбурі: *“The Luggage was following him slowly, its lid moving **from side to side** in a way that suggested it was looking for someone to hit* [67, с. 30]. ядром виступає опис *“its lid moving from side to side”*, що буквально передає механічний рух валізи, але в контексті викликає асоціацію з тим, як людина озирається. Завершальним елементом є *“it was looking for someone to hit”* — абсурдне припущення, що валіза не лише має очі, а ще й агресивні наміри. Комічний ефект виникає через персоніфікацію неживого предмета: валіза поводить себе як живий персонаж, що «виглядає жертву».

Предметно-логічна складова полягає в описі дій валізи, яка переслідує героя. Експресивно-стилістична складова підсилюється комічним контрастом між очікуваною функцією об'єкта (носити речі) і його поведінкою (агресивна цілеспрямованість). Асоціативно-образна складова реалізується через живий, динамічний образ валізи, що «озирається»). Функціональна складова — перетворення буденного предмету на повноцінного учасника сюжету з характером.

У каламбурі: *“The Disc was **a flat planet** balanced on the backs of four elephants standing on a giant turtle.”*[67, с. 40] Ядром виступає фраза *“flat planet”*, а завершальним елементом — *“balanced on the backs of four elephants standing on a giant turtle”*, що вводить фантастичну модель світобудови. Предметно-логічна складова полягає у твердженні про форму світу, яка пародіює наукові космогонії. Експресивно-стилістична складова реалізується через створення гротеску, що виникає з поєднання серйозного тону з незвичайним змістом. Асоціативно-образна складова містить згадку про культурні й міфологічні уявлення про світ на черепаці, типовий для давніх космогонічних міфів. Функціональна складова — висміювання раціональних уявлень про всесвіт, створення сатиричного контексту через фантастичну перебудову логіки.

Загалом в кожному з проаналізованих нами прикладів каламбур має чітке ядро, завершальний елемент і розгорнуту інформаційну структуру, що забезпечує реалізацію комічності та виконує певну стилістичну функцію відповідно до авторського задуму.

Отже, аналіз структури каламбурів дає змогу зробити наступні висновки. Перш за все зауважмо, що кожен каламбур складається з двох ключових елементів: лексичної бази (ядра), яка слугує початком каламбуру, та завершальний елемент, що реалізує подвійне тлумачення, створює комічний або стилістично виразний ефект і забезпечує несподівану розв'язку. Також структура каламбуру включає інформаційний компонент, який містить чотири складові: предметно-логічну, експресивно-стилістичну, асоціативно-образну, функціональну.

У проаналізованих прикладах каламбурів лексичним ядром здебільшого виступають омоніми, омофони, багатозначні слова та фразеологічні вирази, які реалізуються через завершальний компонент, що доповнює двозначність та створює комічний ефект.

2.3 Стилiстичне навантаження каламбуру у рiзножанрових текстах

Каламбури виконують рiзноманiтнi стилiстичнi функцiї у текстах. Основною є комічна функція, окрім неї каламбур у художньому тексті може виконувати й інші важливі завдання. Зокрема, він здатен відігравати композиційну роль, сприяючи розвитку сюжету або слугуючи засобом переходу до жартівливої тональності. Крім того, повторювані, лейтмотивні каламбури набувають змістоутворюючого значення, беручи участь у формуванні цілісності тексту або допомагаючи розкрити мовленнєвий портрет персонажа [13, с. 77].

У різних типах текстів гра слів виконує неоднакові функції. Так, у гумористичних оповіданнях каламбур здатен виступати виключно як засіб гри, мати нейтральний або необразливий характер, а інколи — використовуватись як інструмент критики. Зокрема, каламбур має маскувальну, композиційну та

сміслоутворюючу, а також ідейно-тематичну функції, оскільки доречно вживання каламбурів у художньому тексті здатне активно сприяти реалізації авторського задуму [13, с. 77].

Варто також зазначити, що для гумористичних текстів характерними є такі функції, як розважальна, фатична, регулятивна, перемикальна, атрактивна, мовотворча, критична тощо. Усі перелічені функції сприяють досягненню прагматичного впливу на реципієнта.

Каламбури активно використовуються й у заголовках до творів мистецтва. Наприклад, у «Королі Леві» *“Cheetahs never prosper”* [70] (із *The Lion King*) - семантика цього каламбуру ґрунтується на заміні слова “cheaters” (шахраї) на “cheetahs” (гепарди). Поширений вислів *“cheaters never prosper”* (шахраї не процвітають) набуває нового, комічного значення, оскільки гепарди – тварини, які ніяк не пов’язані з шахрайством. Таким чином каламбур, використовуючи паронімію, поєднує соціальний урок із природою, що є втіленням моральних переконань автора в образі гепарда.

“Don’t Cry For Me... Argie Cleaner” [70] (газетний заголовок про футболіста Карлоса Тевеса). Семантика базується на грі з назвою відомої пісні *“Don’t Cry For Me Argentina”* і прізвиськом *“Argie Cleaner”* як образі для Тевеса. Стилистична мета цього каламбуру: іронічно підкреслити роль футболіста, використовуючи фонетичну схожість і культурний контекст.

“How Do You Solve A Problem Like Korea” [70] (заголовок під час ядерних випробувань Кім Чен Іра). Це відсилання до популярної пісні *“How Do You Solve A Problem Like Maria?”* [70] із мюзиклу *“The Sound of Music”*. Значення цього каламбуру полягає у порівнянні складної політичної проблеми (Північна Корея) з «проблемою», що потребує вирішення. Стилистична мета каламбуру: підсилити драматизм і комізм через проведення паралелі з культурним феноменом.

“I’m Only Here For De Beers” [70] (заголовок про крадіжку діамантів). Каламбур базується на грі слів *“de beers”* (назва компанії De Beers, що займається діамантами) і фразі *“I’m only here for the beers”* (я тут тільки за

пивом). Таке подвійне значення створює дотепний і іронічний вислів, що стилістично створює легкість сприйняття проблеми.

У досліджуваних нами фрагментах з різножанрових літературних творів можемо виділити їх дві основні стилістичні мети: 1) створення комічної ситуації; 2) розкриття образу персонажа, його комізм чи трагізм.

Так, у трагедії “*Romeo and Juliet*” Вільяма Шекспіра каламбур наявний в репліці Меркуціо: “*Ask for me tomorrow, you shall find me **a grave man.***” [57]. Тут слово “grave” функціонує у двох значеннях: буквальному (людина в могилі) і переносному (серйозна людина). Комічний ефект виникає з того, що Меркуціо, смертельно поранений, говорить про власну смерть із чорним гумором, називаючи себе «серйозним», хоча буквально він стане «мертвим». Такий каламбур не лише створює іронію, а й посилює трагізм ситуації через поєднання гумору і смерті.

Зокрема, в романі Л. Керрола «Аліса в країні Див» каламбур виникає у фразі: “*Mine is a long and a sad tale!*” — “*It is a long **tail**, certainly,*” said Alice.... [57]. Тут гра побудована на омофонії слів “tale” (історія) і “tail” (хвіст). Миша говорить про сумну історію, натомість Аліса сприймає це буквально, думаючи про її хвіст. Цей каламбур створює комічну ситуацію непорозуміння, що підкреслює оригінальність та алогічність світу країни Див, де слова втрачають звичну однозначність.

У романі Мадлен Ленгл “*A Wrinkle in Time*” фраза “***a happy medium***” [57] набуває подвійного значення. Вона стосується і буквального персонажа — ясновидиці (медіума), яка є веселою, і ідіоматичного виразу, що означає “золоту середину”, баланс. Таким чином, створюється семантичний каламбур, у якому поєднано лінгвістичну гру й філософський підтекст: пошук внутрішньої рівноваги героїнею.

В основу п’єси Оскара Вайльда “*The Importance of Being **Earnest***” [57] покладено каламбур на слові “Earnest” — воно є одночасно і іменем головного героя (Ernest), і означенням чесності, щирості (earnest). Каламбур є наскрізним у творі: головний герой, який не є “щирим”, намагається ним стати як у

буквальному, так і в моральному сенсі. Цей глибинний семантичний каламбур втілює ідею дволикості, соціальної маски та пошуку справжньої ідентичності, а також є влучною сатирою на вікторіанську мораль.

Зустрічаємо каламбур й у поезії. Так, у рядках з вірша Роберта Фроста *“But Outer Space”*: *“But outer Space, At least this far, For all the fuss Of the populace Stays more popular Than **populous**”* [57] наявний семантичний каламбур, в основі якого гра слів *“populace”* та *“populous”*. Обидва слова мають спільний латинський корінь *populus* (народ), але належать до різних частин мови й виражають відмінні значення. Лексема *“populace”* виступає іменником і означає сукупність людей, населення, народ, тоді як *“populous”* є прикметником, що позначає густозаселену територію, тобто характеризує кількісний, демографічний аспект. У рядках: *“For all the fuss / Of the populace / Stays more popular / Than populous”* [57] — поет іронічно грається зі схожістю звучання слів *“popular”*, *“populace”* і *“populous”*. Він підкреслює парадокс: Космос залишається більш популярним (цікавим, символічно "населеним" у культурі), ніж реально населеним (*populous*). Каламбур розкривається через семантичне зіставлення понять “популярності” (у соціокультурному значенні) та “населеності” (у буквальному, фізичному сенсі).

Стилістичне значення каламбуру в цій поезії полягає в активізації подвійного значення й стимулювання читача до роздумів над суперечністю між тим, що викликає інтерес, і тим, що має реальне значення.

Зокрема, каламбури використовуються, щоб зробити текст інтелектуально наповненим, гумористичним чи цікавим. Перекручуючи мову та її численні можливі значення, автор створює нові шляхи для взаємодії читача з самим текстом та реакції на нього. Наприклад, у діалозі з «Ромео та Джульєта» В. Шекспіра: *“Romeo: Give me a torch; I am not for this ambling. Being but heavy, I will bear the light. Mercutio: Nay, gentle Romeo, we must have you dance. Romeo: Not I, believe me. You have dancing shoes With nimble **soles**. I have a soul of lead So stakes me to the ground I cannot move”* [57]. Автор створює каламбур на основі омонімії слів *“sole”* та *“soul”*, що звучать однаково, але мають різне значення. Ромео

говорить, що у нього немає настрою танцювати, бо він має “soul of lead” (душу з свинцю), тобто важку, сумну, що “приклеює його до землі”. Водночас Меркуціо сприймає буквально й натякає на його “*dancing shoes with nimble soles*” — “взуття з гнучкою підшвою” (sole — підощва). Цей мовний прийом підкреслює протиставлення між тілесним рухом (танцем) і душевним станом Ромео, який є пригніченим. Відповідно автор, створюючи інтелектуально-філософський каламбур, розриває світосприйняття своїх героїв, а також робить репліку багатозначною і збагачує драматичний контекст сцени.

Широке використання каламбурів у жартах передбачає застосування неоднозначних висловлювань і накладання кількох значень одного й того ж слова в межах одного контексту й стимулює інтелектуальну активність реципієнта, а її успішне розуміння дарує естетичне задоволення [28]. Загалом каламбур у жартах характеризується насамперед естетичною спрямованістю, створенням комічного ефекту, а також «балансуванням на межі мовної норми

Нами виділено також різноманітні каламбури в англійськомовних жартах, які побудовані на подібності та багатозначності лексем-ядер каламбурів. Наприклад: “*What did the grape say when it got crushed? Nothing, it just let out a little **wine***” [62]. – каламбур на основі омонімії “wine” (вино) і “whine” (плакати, скиглити), що надає жарту легкість і дотепність; “*I want to be cremated as it is my last hope for **a smoking hot** body*” [62] – іронічне використання фрази “*smoking hot*” (привабливий) у буквальному значенні, що викликає комічний ефект через використання подвійного значення; “*Yesterday, I accidentally swallowed some food coloring. The doctor says I'm okay, but I feel like I've **died** a little inside.*” [62] – каламбур на основі лексем “died” (пофарбований) і “died” (помер); “*To the guy who invented zero, thanks **for nothing**.*” [62] – каламбур на подібності значень “nothing” як “нуль” і “ніщо”; “*I had a crazy dream last night! I was swimming in an ocean of orange soda. Turns out it was just **a Fanta sea***” [62] – каламбур на основі часткової омофонії “Fanta sea” і “fantasy”. “*My friend drove his expensive car into a tree and found out how his **Mercedes bends**.*” [62] – фонетичний (омофонічний) каламбур, де “Mercedes-Benz” (марка авто) звучить як “*Mercedes bends*”

(буквально — “Мерседес гнеться”, тобто зламався чи пом’явся); “*Becoming a vegetarian is one big **missed steak**.*” [62] – фонетичний (омофонічний) каламбур, який реалізується через двозначність, так, “*Missed steak*” звучить ідентично до “*mistake*” (помилка), а при цьому буквально означає «пропущений стейк». “*I can't believe I got fired from the calendar factory. All I did was **take a day off**!*” [60] – лексико-семантичний каламбур, побудований на ідіомі “*Take a day off*” — ідіома, що означає “взяти вихідний”, але в контексті фабрики календарів буквально означає “забрати день з календаря”. “*Some aquatic mammals at the zoo escaped. It was **otter chaos**!*” [62] – фонетичний каламбур: “*Otter chaos*” — звучить майже як “*utter chaos*” (повний безлад), але тут слово “*otter*” (вид водяної тварини) створює інше семантичне навантаження. “*Never trust an atom; they make up everything!*” [62] – лексико-семантичний каламбур побудований на багатозначності: “*Make up*” має два значення: фізичне: атоми “складають” усе (науковий факт), соціальне: “вигадують” (тобто брешуть).

Проаналізувавши каламбури в поданих вище жартах, можемо стверджувати, що таке використання дає змогу створити особливий гумористичний ефект. Зокрема, їхня стилістична мета включає кілька основних складових. Так, каламбури в жартах створюють несподіваний комічний контраст, що викликає сміх, оскільки сенс вислову раптом змінюється на несподіваний і дотепний. Зауважмо також, що каламбури не завжди сприймаються легко: завуальоване значення іноді потребує активізації інтелектуального сприйняття, що стимулює мислення, а також робить жарт більш цікавим. Загалом стилістична мета каламбурів у жартах – не лише розважити, а й викликати інтелектуальне задоволення, встановити контакт із аудиторією та посилити емоційний вплив висловлення.

Отже, каламбур у різножанрових текстах виконує широкий спектр стилістичних функцій. Його багатфункціональність забезпечує використання в різних типах мовлення: від літературної класики до сучасного гумору та журналістики. Так, у художніх текстах він може мати композиційну функцію, слугувати засобом характеристики персонажа, а також формувати смисловий

лейтмотив, що підтримує структурну цілісність твору. У драматичних і трагічних контекстах каламбур здатен виконувати іронічну або трагікомічну функцію, наприклад у В. Шекспіра, де автор через каламбур підсилює драматизм сцени, протиставляючи гру слів фатальності ситуації.

У публіцистиці й заголовках засобів масової інформації каламбур часто використовується для акцентуації події, створення іронії або культурного алюзійного ефекту. У літературних творах різних епох та жанрів каламбури часто набувають філософського або концептуального значення, розкриваючи теми ідентичності, моральності, реального та уявного.

У свою чергу каламбури в англійськомовних жартах викликають ефект несподіванки, що сприяє посиленню комічного впливу й, зокрема, є формою інтелектуального гумору.

Висновки до розділу 2

Найпоширенішими типами серед проаналізованих нами каламбурів, є лексико-семантичні та фонетичні. Семантичні каламбури будуються на грі значень: на полісемії, омонімії, або на контрасті між буквальним і переносним тлумаченням слів, що породжує комічне непорозуміння чи парадокс. Фонетичні каламбури функціонують переважно через гру звуків — омофони, спотворене мовлення персонажів, або наслідування акцентів, що часто використовується для передачі двомовності або бар'єрів у комунікації. Це дозволяє авторові водночас і створювати комічний ефект, і поглиблювати характеристику персонажів. Окремо вирізняються фразеологічні каламбури, які виникають унаслідок переосмислення стійких виразів або ідіом у нетиповому для них значенні. Це порушує мовну звичність і зумовлює іронічне або жартівливе сприйняття.

Аналіз структури каламбурів дав змогу виокремити такі основні ознаки побудови. Кожен каламбур має двокомпонентну будову: лексичну базу (ядро) —

слово або вираз, що ініціює гру значень; завершальний елемент, який активізує подвійне тлумачення й створює комічний, парадоксальний або стилістично ефектний результат. У проаналізованих випадках лексичне ядро каламбурів найчастіше представлене омонімами, омофонами, багатозначними словами та фразеологізмами, які, поєднуючись із завершальним елементом, формують подвійний смисл і посилюють гумористичний вплив.

Зокрема, каламбур у різножанрових текстах виконує широкий спектр стилістичних функцій. Його багатофункціональність дає змогу використовувати його в різних типах мовлення — від літератури до публіцистики, від класичного театру до популярного гумору. У художній літературі каламбур може виконувати композиційну роль, слугувати засобом характеристики персонажа, створювати смислову лінію, що підтримує єдність тексту. У драматичних і трагічних контекстах каламбур підсилює драматизм, вводячи іронію або трагікомічність, коли гра слів контрастує з фатальністю ситуації. У публіцистиці та заголовках ЗМІ каламбур використовується для акцентування уваги, створення іронічного ефекту чи культурної алюзії. У філософських чи концептуальних творах каламбур може набувати глибокого сенсу, відображаючи теми ідентичності, морального вибору, меж реального та уявного. В англійськомовних жартах каламбур переважно є засобом інтелектуального гумору, де ефект несподіванки відіграє ключову роль у створенні комічного ефекту.

РОЗДІЛ 3

ВІДТВОРЕННЯ КАЛАМБУРУ В АНГЛІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ ЖАРТІВ ТА ХУДОЖНЬОЇ ЛІТЕРАТУРИ

3.1.Способи перекладу каламбуру в англійськомовних жартах

Переклад каламбуру традиційно вважається одним з найскладніших завдань у перекладацькій практиці. На відміну від звичайного перекладу, де основна увага зосереджена на відтворенні змісту, образності, конотацій, стилю автора іншою мовою, при перекладі каламбуру необхідно трансформувати не лише зміст, а й саму мовну форму – фонетичну або графічну структуру вислову. Відповідно може виникати й потреба створити зовсім новий каламбур мовою перекладу, оскільки переклад оригінального може бути неможливим, в наслідок чого буде втрачено зміст каламбуру. Зокрема, Н. Борисова зауважує, що успішний переклад каламбуру не лише свідчить про високий професіоналізм перекладача, але й дозволяє зберегти авторський задум, передати комічний ефект, розкрити риси персонажів та поглибити розуміння тексту [8, с. 147].

Типово у мові перекладу часто відсутні повні відповідники окремим мовним одиницям. Тому під час перекладу художнього тексту широко використовується метод адекватної заміни, суть якого полягає в тому, що перекладач має відмовитися від буквального перекладу окремих слів чи сталих фраз і шукати рішення, виходячи з цілісного сприйняття тексту — його змісту, ідейного наповнення та стилістики оригіналу. Одним із складних завдань для перекладача стає відтворення мовних елементів, які відображають специфічні національні або індивідуальні риси мовця [8, с. 147]. Особливої уваги заслуговує й переклад каламбурів, мовна структура яких вимагає добору відповідних способів перекладу, які б максимально повноцінно зберегли його семантичне навантаження.

Серед основних способів перекладу каламбурів П. Бокова виділяє наступні: вилучення, компенсація та калькування. У разі застосування прийому

вилучення гра слів у перекладі повністю зникає, і фрагмент передається у вигляді звичайного перекладу без відтворення комічного або багатозначного ефекту. Зрозуміло, що така трансформація, за якої втрачається семантична основа оригінального каламбуру, призводить до певної смислової втрати. Проте перекладач має можливість частково компенсувати ці втрати за допомогою іншого прийому — компенсації, який полягає у включенні до тексту нового елемента (аналогічного або інформативно рівноцінного), здатного викликати у читача подібний емоційний або стилістичний ефект. Ще одним поширеним методом є калькування, тобто дослівне перекладання слова або виразу з іноземної мови засобами рідної, коли кожен значущий елемент зберігає своє місце та форму, наближену до оригіналу [6, с. 46].

У разі використання вільного перекладу основна ідея жарту зберігається, на відміну від контексту. Головним недоліком такого підходу є втрата авторського стилю та культурних особливостей, якщо вони були присутні в оригіналі. Водночас вільний переклад дає можливість добирати такі відповідники, які дозволяють передати гру слів у зміненому, але цілісному вигляді, навіть якщо вона суттєво відрізняється від початкового змісту [6, с. 46]

О. Гайдарова серед способів перекладу виділяє також наступні:

1. Відтворення гри слів шляхом використання багатозначності слів у мові перекладу.
2. Використання прийому калькування, тобто дослівного перекладу елементів каламбуру.
3. Створення оригінальної мовної гри, яка за змістом, стилістикою або функцією наближається до авторського каламбуру. Основними способами перекладу каламбурів вважають такі:
4. Відтворення гри слів шляхом використання багатозначності слів у мові перекладу.
5. Використання прийому калькування, тобто дослівного перекладу елементів каламбуру.

6. Створення оригінальної мовної гри, яка за змістом, стилістикою або функцією наближається до авторського каламбуру [14, с. 50].

У свою чергу Є. Михайлова та В. Березний акцентують увагу на таких способах як калькування, компенсація та опущення. Калькування передбачає дослівне відтворення мовної одиниці шляхом перекладу її значущих компонентів або шляхом запозичення окремих значень слів. На думку дослідників, цей метод застосовується доволі рідко, оскільки мовні системи та культурні контексти оригіналу й перекладу часто не збігаються. Проте в окремих випадках можливе часткове або повне співпадіння вихідної фрази з відповідником у перекладній мові, що робить калькування доцільним. Основним методом передачі каламбурів у перекладі є компенсація. Цей прийом полягає в тому, що замість елемента оригіналу в тексті перекладу використовується інший, подібний за функцією або впливом, який дозволяє частково або повністю відшкодувати втрату змісту чи стилістичного ефекту. Завдяки цьому досягається аналогічне враження на реципієнта — читача, глядача чи слухача — попри неможливість буквального відтворення [35, с. 100].

Прийом опущення застосовується в тих випадках, коли в мові перекладу відсутній відповідник, здатний передати гру слів без спотворення змісту або стилю, або коли перекладач свідомо уникає додаткового семантичного навантаження. Особливо часто цей метод використовують при перекладі ідіом чи сталих виразів, якщо у цільовій мові наявна лексична надмірність — тобто, коли аналогічне значення вже передано іншими засобами, і додаткове уточнення лише ускладнило б сприйняття [35, с. 100].

О. Влагова, подібно до Є. Михайлової та В. Березного, виділяє компенсацію як провідний перекладацький засіб, який дозволяє передати більшість специфічних рис каламбуру, притаманних оригінальному тексту. Дослідниця виокремлює два основні типи компенсації, залежно від того, чи зберігається техніка утворення каламбуру: 1) компенсація із збереженням механізму створення гри слів; 2) компенсація без збереження цього механізму [12].

Відповідно до зазначених теоретичних відомостей спробуємо здійснити переклад каламбурів використовуючи калькування та компенсацію. Так, каламбур “*Becoming a vegetarian is one **big missed steak***” [66] перекладемо як «*Стати вегетаріанцем – це велика «стейкова» помилка*» (переклад наш – Т. М.). У перекладі ми використали компенсацію, чим вдалося зберегти структуру каламбуру, а також змістовий, так і комічний ефект оригіналу. Оскільки в оригінальному англійському реченні використано фонетичний каламбур на основі омонимії: “*missed steak*” звучить подібно до “*mistake*”, отже, створюється гра на збігу звукової форми (омофонія) зі значенням «помилка». У перекладі цей ефект ми не можемо відтворити фонетично, бо в українській мові лексеми «стейк» і «помилка» не мають звукової подібності. Тому вважаємо доцільним використати спосіб компенсації: шляхом уведення прикметника «стейкова», який підтримує зв’язок з м’ясною темою. Це дозволяє зберегти гумористичне навантаження, а також натяк на абсурдність відмови від м’яса, що і було закладено в оригінал.

У наступному каламбурі “*I can't believe I got fired from the calendar factory. All I did was **take a day off!***” [66]. – *Не можу повірити, що мене звільнили з фабрики календарів. Я просто взяв вихідний* (переклад наш – Т. М.). Ми використали спосіб калькування зі спробою відтворення багатозначності: англійський вираз «take a day off» означає як «взяти вихідний», так і буквально «забрати день» - що в контексті «фабрики календарів» створює гумористичний ефект. Відповідно в українському варіанті більш збережено пряме значення з натяком на багатозначність, що частково зберігає каламбур.

Каламбур “*Some aquatic mammals at the zoo escaped. It was **otter chaos!***” [66] – «Деякі водні ссавці в зоопарку втекли. Це був **видровий хаос**» (переклад наш – Т. М.). Оригінал містить гру між словами “otter” (видра) і “utter” (повний), які англійською звучать однаково. Переклад шляхом калькування дещо нівелює каламбурний зміст, проте залишає комічний ефект.

У випадку “*Waking up this morning was **an eye-opening experience,***” [66] – «*Прокинутися сьогодні вранці було **оче-видним досвідом***» (переклад наш –

Т. М.). оригінал каламбуру побудовано на подвійності виразу “eye-opening” — як буквально «відкривати очі» та у значенні «просвітницький, повчальний». Вважаємо доцільним використати спосіб компенсації з створенням українського «оче-видний досвід» - штучну, але, на нашу думку, стилістично виправдану форму, яка дозволяє зберегти каламбурність вислову.

Каламбур “*Long fairy tales have a tendency to **dragon***” [66] – «Довгі казки мають тенденцію до дракон(ити)» (переклад наш – Т. М.). Оригінал містить гру між “dragon” (дракон) і “drag on” (тягнутися довго). В українському перекладі застосовано лексему «драконити», яка зберігає як згадку про фантастичні сюжети, так і значення затягування. У цьому випадку теж використано калькування.

Каламбур “*What do you use to cut a Roman Emperor's hair? **Ceasers***” [626] перекладемо як «Чим стрижуть волосся римського імператора? Цезарями» (переклад наш – Т. М.). В оригіналі гра слів базується на співзвуччі слів “Caesars” (Цезарі) та “scissors” (ножиці). Український переклад з використанням калькування: «Цезарями», каламбур передається через натяк на історичну фігуру.

Каламбур “*My sister bet that I couldn't build a car out of spaghetti. You should've seen her face when **I drove pasta***” [66] – «Моя сестра посперечалася, що я не зможу побудувати машину зі спагетті. Ви б бачили її обличчя, коли я возив пасту» (переклад наш – Т. М.). Оригінал містить фонетичну гру між “drove pasta” і “drove past her”. В українському перекладі з використанням калькування нами збережено структуру, а вислів «возив пасту» підтримує комічний ефект через абсурдність ситуації.

Каламбур “*England doesn't have a kidney bank, but it does have **a Liverpool***” [66] – «В Англії немає банку нирок, але є **Ліверпуль**» (переклад наш – Т. М.). Оригінал акцентує увагу на лексемах “Liver” (печінка) та назві міста. Переклад «немає банку нирок, але є Ліверпуль» є прикладом буквального перекладу, на нашу думку, ефект каламбуру тут зберігається за умови знання назви міста й контексту органів.

У каламбурі “*What do you call the wife of a hippie? A **Mississippi***” [66] – Як назвати дружину хіпі? Міссісіпі (переклад наш – Т. М.). В оригіналі передано гру слів через зіставлення “Mrs.” (місіс) і назвою штату “Mississippi”. У перекладі ми використали калькування й залишили без змін — «Міссісіпі», що дозволяє зберегти звукову гру та відтворити зміст каламбуру.

У каламбурі “*I bought a boat because it was **for sail***” [66] основна гра слів відбувається на подібності: “for sail” (для вітрил) та “for sale” (на продаж). Переклад: *Я купив човен, бо він був для плавання* (переклад наш – Т. М.). – більшою мірою акцентує увагу на комічності, ніж на двозначності чи фонетичній подібності, тому тут використано спосіб опущення.

Отже, переклад каламбурів, зокрема в англійськомовних жартах, є одним із найскладніших аспектів перекладацької діяльності, оскільки вимагає збереження як смислового навантаження, так і комічного ефекту. Часто через відсутність прямих відповідників у мові перекладу, більшість каламбурів не піддаються буквальному відтворенню, тому перекладач змушений застосовувати різноманітні способи перекладу.

З аналізу здійсненого нами перекладу жартів з каламбурами можемо зробити висновок, що найефективнішим способом відтворення каламбуру є компенсація, яка дає змогу не лише зберегти комічний ефект, але й адаптувати текст до мовних і культурних норм мови перекладу. Зокрема, часто використовується й калькування, коли мовні одиниці в оригіналі та перекладі збігаються або мають подібну структуру. Опущення застосовується переважно тоді, коли інші способи є неможливими або створюють змістові спотворення.

Варто також зазначити, що каламбури, побудовані на фонетичній основі (омонімії чи омографії) є найскладнішими для перекладу, оскільки в українській мові здебільшого відсутні аналогічні звукові збіги. У таких випадках створення нового, контекстуально наближеного каламбуру може бути єдиним рішенням.

3.2 Відтворення каламбуру у перекладі роману Т. Пратчетта «Колір магії»

У цьому підпункті ми зосередимо увагу на перекладі каламбурів з роману Т. Пратчетта «Колір магії». Для аналізу нами було обрано переклад Ю. Проконєць, у якому виділено переклад наступних каламбурів.

Так, каламбур “*Her father did not bother to watch her go. One reason for this was, of course, that since he had been dead for three months **his eyes were in any case not in the best of condition***” [67, с.134] перекладено як «Її батько навіть не поглянув їй услід. По-перше, тому, що, оскільки він помер ще три місяці тому, його **очі, зрозуміло, були не в найкращому стані**» [49, с. 162] Переклад цього каламбуру можна охарактеризувати як адекватний з використанням компенсації для збереження комічного ефекту. Зокрема, він виконаний за моделлю «каламбур → каламбур», тобто з повним збереженням змісту каламбуру. Український переклад зберігає як граматичну структуру, так і загальну ритміку оригіналу. Комічний ефект досягається аналогічним способом: спершу створюється враження, що йдеться про живу людину, а далі це очікування несподівано руйнується фактом смерті. Загалом переклад можемо вважати вдалим, оскільки перекладачеві вдалося зберегти суть каламбуру та його комічну природу..

Переклад каламбуру “*You keep saying you’re dead... – “Well?” – “Well, the dead, er, they, you know, **don’t talk much. As a rule.**”* [67, с. 17] як «*Ти весь час говориш, що ти мертвий... – То й що? Ну, мертві, е... вони, знаєш, **не дуже балакучі. Як правило***» [44, с. 31] можна охарактеризувати як вдалий приклад відтворення гри слів за моделлю «каламбур → каламбур» зі збереженням структури та комічного ефекту оригіналу. В основі оригіналу каламбуру лежить логічна невідповідність: один персонаж звертається до іншого, який стверджує, що він мертвий, і висловлює сумнів, оскільки, за логікою, мертві не розмовляють. Український переклад точно передає цю парадоксальну ситуацію, зберігаючи структуру й комічне завершення каламбуру. Вислів «не дуже балакучі» вдало замінює оригінальне “don’t talk much”.

Каламбур “*I was supposed to **take you in dead**,*” *muttered Kasdra sullenly. “**Alive will do**,*” *said Rincewind. “If we’re talking about anyone being dead, remember whose sword is in which hand.”* [67, с.143] перекладено як «Нічого, і живим цілком підійде, — сказав Ринсвінд. — А якщо говорити про когось, хто вже майже помер, пам’ятай, хто з нас тримає в руках меч» [44, с.174]. У наведеному перекладі особливу увагу заслуговує інтерпретація фразового виразу “*take you in dead*”, що в оригіналі містить гру слів з подвійністю значень: з одного боку, це усталений вираз з кримінальним відтінком, а з іншого — буквальне значення «взяти мертвим», що й спричиняє іронічну реакцію Ринсвінда — “*Alive will do*”. «Нічого, і живим цілком підійде». Перекладач не калькує вираз “*take you in dead*”, що в українській звучало б певною мірою надмірно грубо («мав привести тебе мертвим») й обирає варіант — «і живим цілком підійде», який вдало передає жартівливу реакцію персонажа й відтворює зміст оригіналу.

“*Blast your luggage. Stay here much longer and you’ll go where you don’t need luggage.*” [67, с.75] — «**До дідька** твій багаж! Залишишся тут ще хвилю — і підеш туди, де багаж тобі не знадобиться!» [44, с.92] В оригіналі тексту використовується дієслово “*to blast*”, яке має експресивний відтінок та є сленгом. У перекладі воно відтворене за допомогою експресивної лайливої лексики — «До дідька», що дає змогу зберегти емоційне наповнення діалогу оригіналу та особливість мовлення персонажа. Важливо також, що в перекладі залишено натяк на подвійне значення «багажу» — читацьке сприйняття дозволяє водночас розуміти і реальні речі, і можливу метафору смерті як моменту, коли «багаж» уже ні до чого. Таким чином, переклад не тільки зберігає структурну й смислову побудову оригіналу, а й забезпечує адекватне відтворення стилістики, гумору та прагматичного навантаження каламбуру.

Переклад каламбуру “*Now I want you to listen very carefully to what I am about to say,*” *said the Patrician amiably, “otherwise you will die. In an interesting fashion.”* [67, с. 22] як «Добре. Тоді слухай уважно, що я збираюсь тобі сказати, — продовжував Патрицій приязним тоном, — якщо не маєш бажання померти. Цікавим способом. Не відразу» [44, с. 53] є влучним відтворенням іронічного

каламбуру. Словосполучення “*die in an interesting fashion*” містить прихований гумористичний ефект: загроза смерті звучить не як пряма агресія, а як витончений сарказм, що створює напружений комічний контраст. В українському перекладі цей ефект збережено за допомогою стилістично подібної структури та інтонації. Додавання фрази «Не відразу», якої немає в оригіналі, виконує функцію підсилення гумористичного підтексту, а також конкретизує загрозу, додаючи їй ще більшої іронічної виразності. Таке додавання є прикладом компенсації, яка дозволяє адаптувати зміст висловлювання до української мовної картини світу, не втрачаючи характеру персонажа — Патриція, що поєднує витонченість, холодний розум і приховану жорстокість.

Переклад каламбуру “*And after that I’ll get a job juggling snowballs through Hell*” [67, с.23] – «*А після цього мені дадуть завдання спекти у пеклі пиріжки зі снігу*» [44, с. 54] є прикладом вільної адаптації, в якій збережено основну семантичну та стилістичну функцію оригіналу. В оригіналі комічний ефект виникає з абсурдного образу — жонглювання сніжками в пеклі. Український варіант, який звучить як «спекти у пеклі пиріжки зі снігу» не є буквальним перекладом, проте ідіоматично він дуже влучний, адже не просто відтворює абсурдність ситуації, а й додає національного колориту близького українському читачу. -

A wenegad wiffard and tome fort of clerk,” said Offler the Crocodile God, hindered as usual by his tusks. “Well, weally!” [67, с.27]. - **Венегат-сарівник та якийфь клевк**, — сказав Оффлер, крокодилобог, якому, як завжди, заважали його ікла. — Ні, **спвавді!** — однією лапою він підсунув купку кістяно-білих фішок на середину столу [44, с. 35]. В оригіналі мова Бога-Крокодила Оффлера спотворена через фізичну особливість – йому заважають вимовляти слова ікла. Це проявляється у зміні звуків, наприклад: “Renegade wizard” стає “Wenegad wiffard”, “some sort of clerk” – “tome fort of clerk”, а “Really!” – “Weally!”. В українському перекладі цей ефект збережено за допомогою аналогічної фонетичної трансформації: «Венегат-сарівник» замість «ренегат-чарівник», «якийфь клевк» замість «якийсь клерк», «спвавді» замість «справді». Таким

чином, перекладач застосував спосіб компенсації фонетичної гри, в наслідок чого вдалося зберегти комічний ефект і стилістичну функцію оригіналу.

And then She sent them bouncing across the table. A six. A three. A five. Something was happening to the five... came down a seven.” [67, с.27] - *Тоді вона викинула їх на стіл. Шість. Три. П'ять. Та щось незрозуміле коїлося з п'ятіркою. Шокована випадковим зіткненням з кількома мільярдами молекул, гральна кістка скочила на ребро, далі на кут, тоді спокійно покрутилась навколо своєї осі і випала сімкою догори* [44, с.58]. У цьому перекладі збережено гумористичний ефект оригіналу за допомогою описового перекладу з елементами компенсації. Оригінальний жарт побудований на абсурдності: звичайна шестигранна гральна кістка не може показати «сімку», тому така ситуація порушує логіку і викликає комічний ефект. Український переклад не просто відтворює факт появи неможливої цифри, а й розгортає цей процес: кістка «шокована зіткненням з мільярдами молекул», рухається неймовірним чином і зрештою зупиняється на «сімці». Такий переклад хоч і розширює структуру каламбуру, проте повноцінно відтворює його семантичне навантаження.

Отже, у відтворенні каламбурів у романі Т. Пратчетта «Колір Магії» використано різноманітні способи перекладу, серед яких основними є компенсація, калькування, адаптація та вільний переклад. Загалом у перекладі каламбурів основну увагу приділено не лише буквальному змісту, а й відтворенню іронії, комізму, стилістичних особливостей персонажів та внутрішньотекстової логіки. Завдяки вдалому поєднанню способів перекладу в перекладі максимально збережено авторський стиль Т. Пратчетта, його унікальне поєднання фентезі та сатири, що робить український переклад вдалим прикладом каламбуру у художньому тексті.

3.3 Перекладацькі стратегії відтворення каламбуру у художніх творах та жартах

Перш за все зауважмо, що структурно-семантичні особливості каламбурів є одним із ключових чинників, що визначають вибір перекладацьких стратегій їхнього відтворення [42, с. 63].

Варто зауважити, що переклад художнього тексту завжди супроводжується низкою викликів: необхідно зберегти образність, усі смислові відтінки, конотації, авторську манеру письма й водночас точно передати зміст, використовуючи інші мовні засоби. У такому перекладі перевага зазвичай надається змісту, тоді як форма вираження відходить на другий план. Однак, коли мова йде про відтворення каламбуру, ситуація змінюється — тут форма (зокрема фонетична або графічна) набуває не меншого, а іноді й більшого значення, ніж сам зміст. Через це перекладачеві часто доводиться жертвувати змістовим наповненням заради збереження гри слів або повністю перебудовувати висловлювання, створюючи новий каламбур, адекватний за функцією.

Тож, як стверджує Н. Іванова, цілковите збереження і форми, і змісту в перекладі каламбурів є радше винятком, ніж правилом. Відповідно одне з ключових завдань перекладача полягає в пошуку балансу між цими двома аспектами: чи слід пожертвувати грою слів заради збереження сенсу, чи навпаки — змінити зміст, щоб передати комічний ефект. Остаточне рішення залежить від ряду факторів: передусім — від контексту конкретного уривку та загальної концепції твору, а також від лінгвістичних ресурсів мови перекладу, зокрема її лексичних і фонетичних можливостей [23, с. 135].

Звернімо увагу на процес перекладу. Початковим етапом роботи з каламбуром має бути його докладний аналіз: потрібно визначити опорний компонент і результатний елемент, дослідити їхні значення, конотації, лексичні властивості, а також з'ясувати, чи пов'язаний каламбур із фразеологією.

Важливо зрозуміти, що саме лежить в основі гри слів — омонімія, полісемія чи інший механізм.

Ідеальний переклад зберігає тип каламбуру, але для досягнення відповідного ефекту перекладач має право застосовувати різноманітні трансформації. Далі, працюючи з лексичними джерелами, перекладач добирає відповідники до компонентів оригіналу — або шукає синонімічні заміни, які дозволяють створити гру слів у мові перекладу. Якщо знайти повноцінний еквівалент не вдається, перекладач звертається до споріднених понять або зміщує акценти.

Проте випадки, коли вдається передати значення обох елементів каламбуру повністю, є досить рідкісними [43, с. 193]. Це можливо лише за умов, коли в мові перекладу наявні точні паралелі до лексичних одиниць мови оригіналу — з тими ж значеннями й подібним звучанням. Такі ситуації, як правило, є винятком і залежать від збігу фонетичних та семантичних обставин у двох мовах.

М. Радзімовська дійшла висновку, що найбільш ефективним способом відтворення каламбурів у перекладі є застосування адаптивного підходу. Завдяки йому перекладач або автор адаптації може пристосовувати мовні та культурні особливості оригіналу до умов іншої мови, зберігаючи при цьому як багатозначність, так і комічний ефект висловлювання [45, с. 258].

Варто звернути увагу й на ще одну важливу характеристику каламбурів — їхню навмисність. Під час аналізу чи перекладу необхідно враховувати, чи є гра слів результатом свідомого задуму автора, чи ж вона виникла випадково. Іноді двозначність, яку помічає читач або перекладач, може не бути закладеною в текст автором, однак при цьому породжує неочікуваний комічний ефект. Словесна гра може виступати як основним інструментом створення гумору, так і побічним наслідком адаптації або перекладу.

Хоча вживання каламбурів у художніх текстах, як і в жартах, не є обов'язковим, у певних контекстах вони відіграють ключову роль. Зокрема, у

жанрах комедії, сатири чи публічних виступах, особливо в англійськомовній культурі, гра слів є органічною складовою стилю [68, с. 143].

Під час перекладу варто також враховувати мовні рівні, на яких реалізується переклад каламбурів, а саме:

- Фонетичне членування слова, коли відбувається трансформація через заміну фонем, подібних за звучанням, але не тотожних.

- Семантичне розчленування слів, коли їх розбивають на значущі частини, змінюють або комбінують з іншими елементами для утворення нових лексем.

Одна із стратегій перекладу каламбурів полягає у заміні окремих компонентів фразеологізмів на співзвучні лексеми при збереженні зовнішньої структури фразеологічної одиниці. Оскільки більшість фразеологічних ідіом у мові оригіналу не мають прямих еквівалентів у мові перекладу, їх зазвичай передають описово.

Інший варіант полягає у зміні компонентів фразеологізму не на співзвучні, а на зовсім інші слова, що веде до утворення неологізмів. Такий спосіб відтворення також належить до описової стратегії, коли форма каламбуру замінюється нейтральним за структурою варіантом із збереженням загального змісту [30, с. 215] Вважаємо, що переклад фразеологізмів у каламбурах не повинен бути буквальним, варто використовувати або відповідник у мові перекладу, або з використанням способу компенсації видозмінювати каламбур, щоб зберегти його стилістичну роль у художньому тексті.

Звернімо увагу й на три рівні перекладу каламбурів – фонетичний, лексичний і фразеологічний. Проте таке розмежування базується на функціонально домінантній ознаці, яка визначає вибір способу перекладу. Через це часто важко однозначно віднести конкретний каламбур до одного рівня, оскільки вони зазвичай містять риси кількох мовних рівнів одночасно.

На фонетичному рівні передача каламбуру є доцільною, коли форма переважає над змістом. Це характерно, зокрема, для випадків, коли гра слів слугує засобом мовної характеристики персонажа, наприклад, героя, що полюбляє вживати дотепи, незалежно від їхньої доречності. Прикладом є

каламбур, який, попри наявність дитячої етимології і лексичних ознак, класифікується як фонетичний, оскільки підкреслює риси персонажа – Сови, що прагне справити враження ерудиції, використовуючи складну лексику на свій розсуд.

Фразеологічні каламбури тісно пов'язані з лексичним рівнем, оскільки їхня гра слів базується на окремих компонентах фразеологізмів, які можуть бути переосмислені або переінакшені. У письмовому мовленні фразеологізми часто піддаються трансформації: автор може лише побіжно натякнути на знайомий фразеологічний образ, і читач із відповідним рівнем ерудиції здатен самотійно відновити первинний вираз і зрозуміти його підтекст. Іноді один з елементів фразеологізму навмисно замінюється іншим – пов'язаним із тематикою тексту, або ж кілька фразеологізмів комбінуються в одному вислові. Фразеологічний каламбур виникає саме внаслідок модифікації або порушення звичної структури фразеологізму, що дозволяє одночасно сприймати і його переносне значення як цілісної одиниці, і буквальне значення окремих складників [56, с. 580]. Врахування цих рівнів каламбуру є невід'ємним процесом у перекладі, що забезпечує його адекватність.

Зокрема, у перекладацькій практиці існує наступна низка стратегій відтворення каламбурів:

- Каламбур → Ø – полягає у вилученні з тексту фрагмента, що містить гру слів.
- Каламбур → Некаламбур – змістовні компоненти каламбуру та контекст передаються, проте ефект гри слів у перекладі втрачається.
- Каламбур → Каламбур – відтворення гри слів у перекладі.
- Каламбур → Інший риторичний засіб – наприклад, рима, алітерація тощо.
- Некаламбур → Каламбур – застосовується як компенсація за втрату гри слів в іншому фрагменті.
- Ø → Каламбур – перекладач додає новий текстовий елемент, у якому втілено гру слів.

- Редакторська техніка – використання приміток для пояснення гри слів. Проте варто зазначити, що в дитячій літературі цей метод є недоцільним, оскільки юна аудиторія не зацікавлена в аналізі мовної гри оригіналу, а натомість очікує природного й художньо цінного звучання перекладеного тексту [54, с. 397].

Отже, здійснений аналіз перекладацьких стратегій свідчить, що немає універсальної стратегії, яка може гарантувати повноцінне відтворення каламбурів, оскільки це залежить від численних чинників — контексту, типу каламбуру та його змістових особливостей.

Перш за все зауважмо, що каламбур має двокомпонентну природу, відповідно успішний переклад каламбуру повинен зберігати або семантичну двозначність, або формальну (фонетичну/морфологічну/графічну) подібність. Вважаємо, що найефективнішою зі стратегій є адаптивний підхід, в межах якого перекладач створює новий каламбур, не прив'язуючись до буквального змісту. Заміна оригінального каламбуру на подібний дає змогу зберегти комічний ефект і відповідність стилю. Такий підхід особливо ефективний у випадках культурної адаптації, коли каламбур у мові оригіналу не піддається прямому перекладу.

Зокрема, можливе використання компенсації. Компенсація дозволяє зберегти художню рівновагу тексту, навіть коли конкретний каламбур не може бути переданий буквально.

Загалом, для успішного перекладу каламбурів рекомендується дотримуватись таких практичних кроків:

1. Аналітичний етап: виявити тип каламбуру (лексичний, фонетичний, фразеологічний тощо), визначити його ядро й результативний компонент.
2. Оцінка можливостей мови перекладу: виявити, чи можливо відтворити гру слів без втрати смислу або функції.
3. Добір відповідної стратегії: залежно від контексту: адаптація, компенсація, трансформація тощо.
4. Переосмислення і реконструкція: у випадках, коли прямий переклад неможливий, створити новий каламбур, який відтворює той самий ефект.

5. Збереження стилю й характеру персонажа: врахування особливостей мовлення героїв, жанру, інтонації, соціального регістру.

Підсумуймо: ефективність перекладу каламбурів не вимірюється точністю відтворення структури оригіналу, а збереженням його стилістичного ефекту. Тому головним завданням перекладача є досягнення функціональної еквівалентності, що дозволяє зберегти і гумор, і стилістику, і художню цінність тексту, незалежно від того, якими засобами це досягається.

Висновки до розділу 3

Переклад каламбурів, особливо англійськомовних жартів, є одним з найскладніших завдань перекладача, оскільки потребує збереження і смислу, і комічного ефекту. Через відсутність прямих відповідників більшість каламбурів не можна передати дослівно, тому застосовуються різні перекладацькі стратегії.

Аналіз перекладів показує, що найефективнішою є компенсація — вона дозволяє зберегти гумор і адаптувати текст до мовних та культурних особливостей цільової аудиторії. Також часто використовують калькування, коли структури оригіналу і перекладу співпадають або подібні. Опусцення застосовується рідше і лише тоді, коли інші способи неможливі або призводять до спотворень.

Найбільші труднощі викликають фонетичні каламбури, зумовлені омонімією чи омографією, оскільки в українській мові немає подібних звукових збігів. У таких випадках оптимальним рішенням є створення нового контекстуально відповідного каламбуру.

У романі Т. Пратчетта «Колір Магії» для відтворення каламбурів використано різні перекладацькі прийоми, серед яких провідними є компенсація, калькування, адаптація та вільний переклад. Переклад каламбурів зосереджений не лише на буквальному значенні, а й на передачі іронії, гумору, стилістичних особливостей персонажів та внутрішньотекстової логіки. Завдяки вдалому

комбінуванню цих методів вдалося максимально зберегти авторський стиль Пратчетта та його унікальне поєднання фентезі й сатири, що робить український переклад прикладом успішного відтворення каламбурів у художньому творі.

Здійснений аналіз перекладацьких стратегій показує, що універсальної методики для повноцінного відтворення каламбурів немає, адже це залежить від контексту, типу та особливостей каламбуру. Каламбур має двокомпонентну природу — семантичну та формальну (фонетичну, морфологічну, графічну), тож переклад має зберігати хоча б один із цих аспектів.

Найефективнішою є адаптивна стратегія, коли перекладач створює новий каламбур, зберігаючи комічний ефект і стиль, особливо при культурній адаптації. Часто застосовується компенсація, що допомагає зберегти художній баланс, якщо прямий переклад неможливий.

Для успішного перекладу рекомендується:

1. виявити тип і структуру каламбуру;
2. оцінити можливості мови перекладу;
3. обрати відповідну стратегію (адаптація, компенсація, трансформація);
4. за потреби створити новий каламбур із подібним ефектом;
5. зберегти стиль і характер мовлення персонажів.

Отже, ефективність перекладу каламбурів визначається не точністю буквального відтворення, а збереженням стилістичного й гумористичного ефекту, тобто функціональною еквівалентністю, що підтримує художню цінність тексту будь-якими засобами.

ВИСНОВКИ

Каламбур є одним з найпопулярніших способів відображення комічного в англійській художній літературі та жартах, а тому й викликає чималий інтерес у сучасних науковців. Здійснивши огляд теоретичних праць, провівши їх критичний аналіз й застосувавши їх на практиці, ми можемо зробити наступні висновки:

1. Каламбур — це складний мовний прийом, який ґрунтується на поєднанні слів зі схожим звучанням або написанням, використовуючи явища полісемії, омонімії чи паронімії. У класифікаціях виокремлюють основні типи каламбурів: омонімічні, що базуються на словах-омонімах з однаковим звучанням, але різним значенням; полісемічні, що спираються на багатозначність одного слова; паронімічні, які використовують схожозвучні слова; фразеологічні, що порушують усталені мовні вирази; а також змішані, що поєднують кілька механізмів для підсилення гумористичного ефекту. Створення каламбурів є комплексним лінгвістичним процесом, де основою є максимальна подібність між початковим словом і його каламбурним варіантом, найчастіше через омонімію, полісемію або паронімію. Зазвичай каламбур складається з двох ключових частин: опорного (ядрового) слова та слова-перевертня, які в сукупності створюють несподіваний комічний ефект. У творенні каламбурів застосовуються мовні явища, як-от контамінація, аналогія, розчленування слів, скорочення та вигадкування псевдоаббревіатур, що підсилюють гумористичний вплив.

2. Каламбур як багатофункціональний стилістичний засіб, здатний виконувати різні функції: від розважальної до ідейно-тематичної. У гумористичних текстах він створює комічність і маскує сенс, в художніх творах допомагає розвивати сюжет і формувати мовний образ персонажа. Також він привертає увагу, сприяє кращому запам'ятовуванню через поєднання багатозначності і дотепності. Крім того, каламбур виконує традиційні й нетрадиційні функції: текстоутворювальну, алюзійну, іронічну, асоціативну, декоративну, а також передає психоемоційний стан героїв і позицію автора.

3. Найпоширенішими типами каламбурів є лексико-семантичні й фонетичні каламбури. Лексико-семантичні базуються на грі значень — полісемії, омонімії або контрасті між буквальним і переносним значенням, що створює комічну неоднозначність або парадокс. Фонетичні каламбури працюють через звукову гру — омофони, спотворене мовлення, наслідування акцентів, що допомагає одночасно викликати гумор і підкреслювати характери персонажів. Окремо виділяють фразеологічні каламбури, які виникають із переосмислення стійких виразів, викликаючи іронію або жартівливе сприйняття. Структурно кожен каламбур складається з двох компонентів: лексичної основи (ядра), що ініціює гру значень, і завершального елемента, який активує подвійне тлумачення та формує комічний, парадоксальний або стилістично виразний ефект. У проаналізованих прикладах ядром часто слугують омоніми, омофони, багатозначні слова чи фразеологізми, що у взаємодії з завершальним елементом посилюють гумор.

4. Каламбур широко застосовується у різножанрових текстах, виконуючи багато стилістичних функцій. У художній прозі може виконувати композиційну роль, допомагаючи розкрити образи персонажів і підтримати смислову цілісність. У драматичних творах каламбур часто підсилює іронію чи трагікомічність, контрастуючи з серйозністю подій. У ЗМІ та публіцистиці служить для привернення уваги, створення іронії чи культурних алюзій. У концептуальних творах набуває глибокого символічного значення, висвітлюючи філософські теми. В англійськомовних жартівливих висловах каламбур є інтелектуальним засобом гумору, де несподіваність грає ключову роль.

5. Переклад каламбурів, особливо англійськомовних жартів, належить до найскладніших перекладацьких завдань, оскільки вимагає одночасного збереження змісту і гумористичного ефекту. Дослідження перекладів свідчать, що найбільш результативною є компенсація, яка дозволяє зберегти гумор і адаптувати текст до мовно-культурних особливостей цільової аудиторії. Також популярним є калькування, коли структура оригіналу і перекладу збігаються чи

подібні. Опусцення застосовують рідше, переважно тоді, коли інші методи неможливі або призводять до спотворень.

6. У романі Террі Пратчетта «Колір Магії» для відтворення каламбурів застосовано різноманітні перекладацькі прийоми, серед яких провідними є компенсація, калькування, адаптація і вільний переклад. Переклад зосереджений не лише на буквальному значенні, а й на відтворенні іронії, гумору, особливостей мовлення персонажів і внутрішньотекстової логіки. Завдяки вдалому поєднанню цих методів вдалося максимально зберегти унікальний авторський стиль Пратчетта — його неповторне поєднання фентезі та сатири — що робить український переклад прикладом успішного відтворення каламбурів у художній літературі. Аналіз перекладацьких стратегій підтверджує, що універсальної методики для точного відтворення каламбурів не існує — це залежить від контексту, типу й особливостей конкретного каламбуру. Найкращою стратегією вважається адаптивний підхід, коли перекладач створює новий каламбур, зберігаючи комічний ефект і стиль оригіналу, особливо у випадках культурної адаптації. Часто застосовується компенсація, що дозволяє підтримати художню рівновагу, якщо прямий переклад неможливий.

Для успішного перекладу рекомендується: визначити тип і структуру каламбуру; оцінити мовні можливості перекладу; обрати стратегію (адаптація, компенсація, трансформація); за потреби створити новий каламбур з подібним ефектом; зберегти стиль і мовні особливості персонажів.

Перспектива подальших досліджень передбачає аналіз явища каламбуру в художніх творах інших авторів, задля визначення поширеності цього явища та виділення основних типів каламбурів, що функціонують у художніх текстах та жартах.

CONCLUSIONS

Pun is one of the most popular ways of expressing the comic in English fiction and jokes and therefore arouses considerable interest among modern scholars. Having reviewed theoretical works, conducted their critical analysis and applied them in practice, we can draw the following conclusions:

1. A pun is a complex linguistic device based on a combination of words with similar sounding or spelling, using the phenomena of polysemy, homonymy or paronymy. The classifications distinguish the main types of puns: homonyms, based on homonym words with the same sounding but different meanings; polysemous, based on the polysemy of one word; paronyms, using similar-sounding words; phraseological, violating established linguistic expressions; and mixed, combining several mechanisms to enhance the humorous effect. The creation of puns is a complex linguistic process, where the basis is the maximum similarity between the original word and its pun variant, most often through homonymy, polysemy or paronymy. Usually, a pun consists of two key parts: a supporting (core) word and a werewolf word, which together create an unexpected comic effect. In the creation of puns, linguistic phenomena such as contamination, analogy, word dismemberment, abbreviations and the invention of pseudo-abbreviations are used, which enhance the humorous effect.

2. Pun as a multifunctional stylistic device, capable of performing various functions: from entertaining to ideological and thematic. In humorous texts, it creates comicality and masks meaning, in works of art it helps to develop the plot and form the language image of the character. It also attracts attention, promotes better memorization through a combination of ambiguity and wit. In addition, a pun performs traditional and non-traditional functions: text-forming, allusive, ironic, associative, decorative, and also conveys the psycho-emotional state of the characters and the author's position.

3. The most common types of puns are lexico-semantic and phonetic puns. Lexico-semantic puns are based on the play of meanings - polysemy, homonymy or contrast between literal and figurative meaning, which creates comic ambiguity or

paradox. Phonetic puns work through a sound game - homophones, distorted speech, imitation of accents, which helps to simultaneously evoke humor and emphasize the characters' characters. Phraseological puns are distinguished separately, which arise from the rethinking of stable expressions, causing irony or humorous perception. Structurally, each pun consists of two components: a lexical basis (core), which initiates the game of meanings, and a final element, which activates a double interpretation and forms a comic, paradoxical or stylistically expressive effect. In the analyzed examples, the core is often homonyms, homophones, polysemantic words or phraseologisms, which, in interaction with the final element, enhance humor.

4. Puns are widely used in texts of various genres, performing many stylistic functions. In fiction, they can perform a compositional role, helping to reveal the images of characters and maintain semantic integrity. In dramatic works, puns often enhance irony or tragicomicness, contrasting with the seriousness of events. In the media and journalism, they serve to attract attention, create irony or cultural allusions. In conceptual works, they acquire a deep symbolic meaning, highlighting philosophical themes. In English-language humorous expressions, puns are an intellectual means of humor, where surprise plays a key role.

5. The translation of puns, especially English-language jokes, is one of the most difficult translation tasks, as it requires the simultaneous preservation of the content and humorous effect. Translation studies show that the most effective is compensation, which allows you to preserve the humor and adapt the text to the linguistic and cultural characteristics of the target audience. Also popular is tracing, when the structure of the original and the translation coincide or are similar. Omission is used less often, mainly when other methods are impossible or lead to distortions.

6. In Terry Pratchett's novel *The Color of Magic*, various translation techniques are used to reproduce puns, the leading ones being compensation, tracing, adaptation and free translation. The translation focuses not only on the literal meaning, but also on the reproduction of irony, humor, the characteristics of the characters' speech and intratextual logic. Thanks to the successful combination of these methods, it was possible to maximally preserve Pratchett's unique authorial style - his inimitable

combination of fantasy and satire - which makes the Ukrainian translation an example of the successful reproduction of puns in fiction. The analysis of translation strategies confirms that there is no universal method for the accurate reproduction of puns - it depends on the context, type and characteristics of a particular pun. The best strategy is considered to be an adaptive approach, when the translator creates a new pun, preserving the comic effect and style of the original, especially in cases of cultural adaptation. Compensation is often used, which allows maintaining artistic balance if direct translation is impossible.

For a successful translation, it is recommended to: determine the type and structure of the pun; assess the linguistic possibilities of the translation; choose a strategy (adaptation, compensation, transformation); if necessary, create a new pun with a similar effect; preserve the style and linguistic features of the characters.

The prospect of further research involves analyzing the phenomenon of puns in the works of art of other authors, in order to determine the prevalence of this phenomenon and identify the main types of puns that function in literary texts and jokes.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Академічний тлумачний словник: Словник української мови. URL: <http://sum.in.ua/s/> (Дата звернення: 06.05.2025)
2. Асмус К., Бондаренко Ю. Механізми, засоби та прийоми мовної гри в сучасній англійській мові. Каламбур. URL: <https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/16986/1/47.pdf> (Дата звернення: 06.05.2025)
3. Білоус О.М. Гра слів як перекладацька проблема. *Вісник Сумського державного університету. Серія Філологічні науки*. 2005. №5(77). С. 35-41. URL: essuir.sumdu.edu.ua/doc (Дата звернення: 16.05.2025)
4. Біляк І. В. Особливості функціонування мовної гри в сучасному англійськомовному новинному медіатексті. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія : Романо-германська філологія. Методика викладання іноземних мов*. 2013. № 1052. Вип. 74. С. 37-42. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhIFL_2013_74_9 (Дата звернення: 06.05.2025)
5. Бойко О. Особливості перекладу англійськомовних каламбурів. Міжкультурна комунікація і переклад: напрями, пріоритети та перспективи : тези доп. І Всеукраїнської студент. наук.-практ. конф. (16–17 квіт. 2024 р., м. Хмельницький). Хмельницький : ХНУ, 2024. С. 46-48. URL: <https://elar.khmnu.edu.ua/items/0d525bf8-49f4-4d11-b10c-3bdf53d1c7db> (Дата звернення: 06.05.2025)
6. Бокова П. М. Каламбур або гра слів. Проблеми та особливості перекладу. *Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики*. 2015. Вип. 27. С. 45-50. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/psptkl_2015_27_7.pdf (Дата звернення: 20.05.2025)

7. Болдирева А.Є. Переклад каламбурів як засобу створення гумористичного ефекту: до постановки проблеми. *Записки з романо-германської філології*. 2016. Вип. 2. С. 11-19. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=zrgf_2016_2_4 (Дата звернення: 06.05.2025)
8. Борисова Н. Прийом компенсації як засіб перекладу каламбурів. *Теоретична і дидактична філологія*. 2015. Вип. 20. С. 146-155. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Tidf_2015_20_16.pdf (Дата звернення: 06.05.2025)
9. Бугай Т. Специфіка перекладу фразеологічних каламбурів. URL: <http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/11803/1/Buhay.pdf>
10. Булгакова А. О. Лінгвопрагматичні особливості гри слів у сучасному англійськомовному молодіжному дискурсі. *Перекладацькі інновації: матеріали VIII Всеукраїнської науковопрактичної конференції*. Суми. 2018. С. 120-122. URL: https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/72788/1/Bulhakova_English_youth_discourse.pdf (Дата звернення: 26.05.2025)
11. Влагова О. Г., Оленяк М. Я. Семантичні особливості гри слів у розмовному жанрі (на матеріалі англійськомовного серіалу «Друзі»). *Вісник студентського наукового товариства ДонНУ імені Василя Стуса*. Т. 2 2016. № 8. С. 103 – 107. URL: <http://jvestnik-sss.donnu.edu.ua/article/view/3889> (Дата звернення: 26.05.2025)
12. Влагова О.Г. Засоби перекладу гри слів (на матеріалі телесеріалу «Друзі»). URL: <https://repository.kpi.kharkov.ua/server/api/core/bitstreams/ed9eddc8-3f7e-4a4e-9cdf-9967bf226f6a/content> (Дата звернення: 06.05.2025)

13. Волошук В. Каламбур та перифраз як мовні засоби комічного в сучасному німецькому стислому оповіданні. *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Філологічні науки*. 2013. Вип. 33. С. 75-78. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npkpnu_fil_2013_33_19 (Дата звернення: 26.05.2025)
14. Гайдарова О. Особливості передачі каламбуру на українську мову (на матеріалі англійськомовного стендапу Джиммі Карра «Being funny»). *Актуальні проблеми міжкультурної комунікації, перекладу та порівняльних студій: Збірник матеріалів IV міжнародної науково-практичної конференції*. Маріуполь, 2020. С. 48-52. URL: <https://mu.edu.ua/storage/MSU/pages/conferences/2020/%D0%90%D0%BA%D1%82%D1%83%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D1%96%20%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%B1%D0%BB%D0%B5%D0%BC%D0%B8%20%D0%BC%D1%96%D0%B6%D0%BA%D1%83%D0%BB%D1%8C%D1%82%D1%83%D1%80%D0%BD%D0%BE%D1%96%CC%88%20%D0%BA%D0%BE%D0%BC%D1%83%D0%BD%D1%96%D0%BA%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%96%CC%88,%20%D0%BF%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%BA%D0%BB%D0%B0%D0%B4%D1%83%20%D1%82%D0%B0%20%D0%BF%D0%BE%D1%80%D1%96%D0%B2%D0%BD%D1%8F%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B8%D1%85%20%D1%81%D1%82%D1%83%D0%B4%D1%96%D0%B8%CC%86.pdf> (Дата звернення: 23.05.2025)
15. Галас А. Відтворення функцій гри слів у перекладі драми. *Вісник Житомирського державного університету*. Випуск 58. 2011. С. 100-105. URL: http://eprints.zu.edu.ua/6370/1/vip_58_25.pdf (Дата звернення: 06.05.2025)
16. Гершун Г. О. Мовна гра як прояв постмодерністської тенденції у журналістському тексті. *Наукові записки Української академії друкарства*. 2015. № 2. С. 34-39. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzck_2015_2_6 (Дата звернення: 20.05.2025)

17. Гнедкова О. Особливості утворення та перекладу каламбуру як різновиду мовної гри. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*. Том 32 (71). № 1 Ч. 2 2021. С. 254-262. URL: https://www.philol.vernadskyjournals.in.ua/journals/2021/1_2021/part_2/46.pdf (Дата звернення: 06.05.2025)
18. Гнедкова О.Г., Карпенко З.О. Каламбур як ефект комічності в аудіо-медіальному тексті. *Вчені записки. ТНУ імені В. І. Вернадського*. Т. 33(72). №5. Ч. 1. 2022. С. 146-153. URL: https://www.philol.vernadskyjournals.in.ua/journals/2022/5_2022/part_1/25.pdf?utm_source=chatgpt.com (Дата звернення: 20.05.2025)
19. Гулієва Д. Семантичні особливості гри слів у неофіційній комунікації (на матеріалі англійськомовного серіалу «Теорія великого вибуху»). *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2019. №41. С. 20-24. URL: http://www.vestnik-philology.mgu.od.ua/archive/v41/part_2/7.pdf (Дата звернення: 06.05.2025)
20. Деркач І. О. Особливості моделювання сучасної афористичної мовної гри. *Східнослов'янська філологія: здобутки та перспективи : зб. матеріалів X Всеукраїнської студент. наук. інтернет-конференції*. Кривий Ріг, 2019. Вип. 10. С. 66–72. URL: [Студентські наукові читання 2018 Вип.3.pdf](#) (Дата звернення: 06.05.2025)
21. Євтушенко Н. Каламбур як компонент ситуативного гумору в оповіданнях О. Генрі. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2019. №39. Т. 3. С. 14-19. URL: http://vestnik-philology.mgu.od.ua/archive/v39/part_3/5.pdf (Дата звернення: 20.05.2025)
22. Журавель Н. В основі каламбуру – багатозначність слова. URL: <http://kulturamovy.univ.kiev.ua/KM/pdfs/Magazine21-6.pdf> (Дата звернення: 20.05.2025)
23. Іванова Н. А. Англомовний каламбур та засоби його адекватної передачі українською і російською мовами (на матеріалі твору Л. Керрола "Аліса у

- країні Див”). *Нова філологія*. 2012. № 50. С. 134-138. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Novfil_2012_50_40 (Дата звернення: 20.05.2025)
24. Ісакова А. Теоретичні аспекти дослідження поняття «гра слів» в науковій парадигмі. *Пріоритетні завдання сучасної філології і лінгвістики*. 2022. С. 51-55. URL: https://molodyivchenyi.ua/omp/index.php/conference/catalog/download/22/44_1/894-1 (Дата звернення: 06.05.2025)
25. Коваленко О. Каламбур як стилістичний засіб в англomовних медійних текстах. *Вісник науки та освіти (online)*. 2023. Вип. 11(17). С. 388-401. URL: <https://perspectives.pp.ua/index.php/vno/article/view/7791/7835>
26. Кожушко К. Особливості передавання гри слів при перекладі англійськомовних драматичних творів українською мовою (на матеріалів творів В. Шекспіра). URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/168412204.pdf> (Дата звернення: 23. 05.2025)
27. Колоїз Ж. В. Мовна гра як вияв креативності в сучасній афористиці. *Філологічні студії : Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету*. Вип.15. Кривий Ріг. 2015. С. 163–185.
28. Кондратенко Н. Мовний жарт у політичній комунікації: від політичного гумору до мовної гри. URL: <https://dspace.onu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/42b4f5fe-a51f-40f6-8e67-44a46f0323ea/content> (Дата звернення: 06.05.2025)
29. Космеда Т. А. Мовна гра в парадигмі інтерпретативної лінгвістики. Граматика оцінки. Граматична іграма (теоретичне осмислення дискурсивної практики). Дрогобич : Коло. 2013. – 228 с. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=lingst_2014_29_44 (Дата звернення: 23.05.2025)

30. Котлярова Н. Відтворення італійських фразеологічних каламбурів українською мовою. *Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики*. Вип. 20. 2011. С. 214-119. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/psptkl_2011_20_28.pdf (Дата звернення: 26.05.2025)
31. Кравець О. Каламбур як форма мовної гри: механізми творення та функціонування у комунікативному дискурсі японських Манга. URL: <https://journals.pnu.if.ua/index.php/folium/article/view/589/548> (Дата звернення: 26.05.2025)
32. Куриленко І. А. Трансформація феномену гри в дискурсі постмодернізму. *Культура України. Серія : Культурологія*. 2015. Вип. 49. - С. 41-50. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Kukl_2015_49_6 (Дата звернення: 06.05.2025)
33. Лазебна О. Каламбур як засіб реалізації гумору (на матеріалі німецької мови). *Актуальні питання гуманітарних наук*. Вип. 69. Т. 2. 2023. С. 140-143. URL: https://www.apfn-journal.in.ua/archive/69_2023/part_2/22.pdf (Дата звернення: 26.05.2025)
34. Лившенко К. Д., Мартинюк А. П. Англо-українські переклади каламбурів Л. Керролла. In *Statu Nascendi. Теоретичні та прагматичні проблеми перекладознавства : Збірник студентських статей*. Вип. 18. Харків : НТМТ, 2018. С. 167-173. URL: [In Statu Nascendi. Теоретичні та прагматичні проблеми перекладознавства : Збірник студентських статей. – Вип. 18. - CORE Reader](#) (Дата звернення: 06.05.2025)
35. Михайлова Є., Березний В. Проблематика перекладу каламбурів у комедійних фільмах на прикладі трилогії фільмів «Назад у майбутнє». Міжкультурна комунікація в контексті глобалізаційного діалогу: стратегії розвитку : матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції, 25–26 листопада 2022 р. С. 98-101. URL:

- <https://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi73/0053557.pdf#page=98> (Дата звернення: 06.05.2025)
36. Нешко С. І. Стратегії перекладу художніх текстів українською мовою на прикладі аналізу твору Льюїса Керрола «Аліса в країні чудес». *Записки з романо-германської філології*. 2019. Вип. 2. С. 222-230. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/zrgf_2019_2_2_3.pdf (Дата звернення: 26.05.2025)
37. Олефір Г. Способи відтворення каламбурів при перекладі з французької мови на українську. *Україна і світ: діалог мов та культур*. 2016. №1. С. 1-2 URL: <http://rep.knlu.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/787878787/2032/%20%20%20%20%20%20%202.pdf?sequence=1> (Дата звернення: 23. 05.2025)
38. Падалко В. Паронім та омонім як основа гри слів (на матеріалі англійської мови). *Іношомовний дискурс: складові, проблеми вивчення та навчання*. 2016. №9. С. 74-78. URL: https://www.dnu.dp.ua/docs/zbirniki/ffil/program_57dd1d16082bf.pdf#page=72 (Дата звернення: 06.05.2025)
39. Панченко В. Засоби перекладу гри слів з англійської мови китайською. URL: <https://journals.cusu.in.ua/index.php/philology/article/view/512/482>
40. Панченко О. Гра слів у романах Дікенса та засоби її перекладу. *Англістика та американістика*. Випуск 17. 2020 . С. 92-96. URL: <https://anglistika.dp.ua/index.php/AA/article/view/260/517> (Дата звернення: 06.05.2025)
41. Патlach Г. О. Метонімія як засіб створення каламбуру. *Лінгвістика*. 2013. № 3. С. 27-32. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ling_2013_3_6 (Дата звернення: 06.05.2025)

- 42.Пешкова О. Г. Стратегії та чинники англо-українського перекладу мовної гри в науково-популярному дискурсі: дис. докт. філософії за спеціальністю 035. Філологія (Галузь знань 03 – Гуманітарні науки). Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна Міністерства освіти і науки України. Харків 2024. 283 с. URL: https://karazin.ua/storage/static-content/source/documents/aspirantura/zakhysty/peshkova/Pieshkova_dis_merg_ed.pdf (Дата звернення: 23.05.2025)
- 43.Пешкова О.Г. Переклад як гра: нова методологія дослідження перекладу мовної гри. *Нова філологія. Збірник наукових праць. Одеса : Видавничий дім «Гельветика»*. 2023. № 89. С. 192-200. <https://doi.org/10.26661/2414-1135-2023-89> 28 URL: <http://novafilolohiia.zp.ua/index.php/new-philology/article/view/838> (Дата звернення: 23.05.2025)
- 44.Пратчетт Террі Колір Магії. Вид. Старого Лева. Львів. 2017. 300 с
- 45.Пушик Н. Особливості перекладу каламбурів. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2022. 58. С. 309-312. URL: <http://www.vestnik-philology.mgu.od.ua/archive/v58/69.pdf> (Дата звернення: 26.05.2025)
46. Радзімовська М. В. Лексико-синтаксичні засоби вираження комічного в сучасному англійсько- та українськомовному дитячому літературному дискурсі. Спеціальність 035 «Філологія». Спеціалізація 035.041 «Германські мови та літератури (переклад включно), перша – англійська». Освітня програма «Англійська та друга іноземна мови та літератури (переклад включно)». Донецький національний університет імені Василя Стуса, 2021. 64 с. URL: <https://jarch.donnu.edu.ua/article/view/13181/13084> (Дата звернення: 26.05.2025)
47. Савчин Н. Особливості перекладу стилістичного засобу гри слів у англійській художній літературі. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*. Том 36 (75). № 1. 2025. Частина 1. С. 279-285. URL:

- https://www.philol.vernadskyjournals.in.ua/journals/2025/1_2025/part_1/47.pdf
f (Дата звернення: 06.05.2025)
- 48.Словник іншомовних слів Мельничука. URL:
<http://slovopedia.org.ua/42/53402/283308.html> (Дата звернення: 06.05.2025)
- 49.Стоянова Т. Особливості перекладу англійського гумору українською.
Науковий вісник ПНПУ ім. К. Д. Ушинського. 2020. № 31. С. 401-411. URL:
<https://www.lingstud.od.ua/archive/2020/31/26.pdf> (Дата звернення:
06.05.2025)
- 50.Стрюк Н. Лексичні каламбури в написах на одязі англійською та
українською мовами. URL: https://www.researchgate.net/profile/Valentyna-Kovalenko-2/publication/385773962_STRUKTURNA_HARAKTERISTIKA_NIMECKIH_LINGVISTICNIH_TERMINIV/links/67348bf1a78ba469f0602c42/STRUKTURNA-HARAKTERISTIKA-NIMECKIH-LINGVISTICNIH-TERMINIV.pdf#page=283 (Дата звернення: 06.05.2025)
51. Тараненко О. Гра слів. URL:
<http://kulturamovy.univ.kiev.ua/KM/pdfs/Magazine50-10.pdf> (Дата
звернення: 23.05.2025)
- 52.Тимчук О. Семантико-стилістичне явище гри слів в українській мові: дис...
канд. філол. наук: 10.02.01. Дрогобицький держ. педагогічний ун-т ім.
І.Франка. Київ. 2002. 183 с. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=ARD&P21DBN=ARD&Z21ID=&Image_file_name=DOC/2003/03totsum.zip&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1 (Дата звернення: 06.05.2025)
- 53.Шатова М. Беля В. Особливості перекладу українською мовою
ієрогліфічних каламбурів у китайській рекламі. "Ad orbem per linguas. До
світу через мови". Матеріали Міжнародної науково-практичної
конференції "Людина і цифрове суспільство: когніція – мова – освіта –
дискурс", 15–16 травня 2025 року. Частина 2. С. 294-296. URL:

- <https://www.knlu.edu.ua/images/news/2025/13-05-2025/Tezy-2025-2-part.pdf#page=295> (Дата звернення: 06.05.2025)
54. Шевченко А. Гра слів в англійській мові та її переклад у телескрипті. *Молодий вчений*. 2019. 5 (69). С. 396-398. URL: <https://molodyivchenyi.ua/index.php/journal/article/view/2717> (Дата звернення: 26.05.2025)
55. Шелех А. Різновиди гри слів у британському серіалі “Jeeves and Wooster”. URL: <https://e-journals.udu.edu.ua/index.php/on/article/download/1013/1027> (Дата звернення: 26.05.2025)
56. Яковенко Я. М. Особливості перекладу каламбурів у художньому тексті для дітей. *Мовні і концептуальні картини світу*. 2014. Вип. 47(2). С. 579-591. URL: [http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Mikks_2014_47\(2\)_65.pdf](http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Mikks_2014_47(2)_65.pdf) (Дата звернення: 06.05.2025)
57. 25 Examples of Puns in Literature. URL: <https://writers.com/pun-examples-in-literature> (Дата звернення: 06.06.2025)
58. Bader Y. A Linguistic and Cultural Analysis of Pun Expressions in Journalistic Articles in Jordan. *Arab World English Journal (AWEJ) Special Issue on Translation* №.4 May, 2015. P. 53-68. URL: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2843998 (Дата звернення: 06.05.2025)
59. Dynel M. How do puns bear relevance? URL: https://www.researchgate.net/profile/Marta-Dynel-2/publication/285819247_How_do_Puns_Bear_Relevance/links/57306b3a08ae022975c38c8/How-do-Puns-Bear-Relevance.pdf (Дата звернення: 06.05.2025)

60. Gan X. A Study of the Humor Aspect of English Puns: Views from the Relevance Theory. *Theory and Practice in Language Studies*. Vol. 5, No. 6. pp. 1211-1215. June 2015. URL: https://www.researchgate.net/profile/Mohammad-Khaghaninejad/publication/277978158_The_Effect_of_Explicit_Pronunciation_Instruction_on_Listening_Comprehension_Evidence_from_Iranian_English_Learners/links/562b80c608aef25a2441b0ac/The-Effect-of-Explicit-Pronunciation-Instruction-on-Listening-Comprehension-Evidence-from-Iranian-English-Learners.pdf#page=91 (Дата звернення: 06.05.2025)
61. Giorgadze M. Linguistic features of pun, its typology and classification. *European Scientific Journal, ESJ*, 10(10). 2014. P. 271-276. URL: <https://eujournal.org/index.php/esj/article/view/4819> (Дата звернення: 06.05.2025)
62. Maryn L. 125 Funny Puns to Get You Giggling All Day. URL: <https://parade.com/1024249/marynliles/funny-puns> (Дата звернення: 06.05.2025)
63. Merriam-Webster Dictionary. URL: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/pun> (Дата звернення: 06.05.2025)
64. Mohamed A.-A. Comparing and analyzing Puns and Metonymies based on Functions, Structures and Working Mechanism. URL: <https://www.neliti.com/publications/290378/comparing-and-analyzing-puns-and-metonymies-based-on-functions-structures-and-wo> (Дата звернення: 06.05.2025)
65. Otake T., Cutler A. Lexical Selection in Action: Evidence from Spontaneous Punning. URL: <https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/0023830913478933> (Дата звернення: 06.05.2025)
66. Pratchett Terry *The Color of Magic*. HarperTorch; Reissue edition (March 1, 2000). New York. 277 p.

67. Rashid A. Use of Puns and the Literal Translation of Words and Idioms in Humorous Discourse. *Linguistics and Literature Review* 3(1): 1–12. URL: <https://journals.umt.edu.pk/index.php/llr/article/view/262/258> (Дата звернення: 06.05.2025)
68. Rebrii O., Pieshkova O. Language games vs. the game of translation. SHS of Conferences. 2021. Vol. 105. URL: <https://doi.org/10.1051/shsconf/202110503004> (Дата звернення: 06.05.2025)
69. Rebrii O., Frolova I. Double strategies for reproducing multimodal puns in interlinguistic translation: An experimental research. *East European Journal of Psycholinguistics*. Volume 11, Number 1, 2024. P. 142-157. URL: https://www.researchgate.net/publication/382120984_Double_strategies_for_reproducing_multimodal_puns_in_interlinguistic_translation_Experimental_researchDouble_strategies_for_reproducing_multimodal_puns_in_interlinguistic_translation_An_experimental_r (Дата звернення: 06.06.2025)
70. The Sun. Britain's punniest shop names revealed – from fish and chip shops to florists and dry cleaners. URL: <https://www.thesun.co.uk/news/33283761/local-shop-name-best-puns-britain/> (Дата звернення: 06.05.2025)
71. YourDictionary. 20+ Pun Examples That'll Make You Laugh Out Loud. URL: <https://www.yourdictionary.com/articles/puns-in-literature> (Дата звернення: 06.06.2025)
72. Zheng L. Brief Analysis about Pragmatic Function of Pun in English Advertising Based on Grice Cooperative Principle. *Proceedings of the 2nd International Workshop on Education Reform and Social Sciences*. P. 424-429. URL: <https://www.atlantis-press.com/proceedings/erss-19/125925589> (Дата звернення: 06.05.2025)